Peška, Lukáš; Svoboda, Miroslav

Příspěvek k problematice pečetí johanitských generálních převorů ve 14. a 15. století

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 1999, vol. 48, iss. C46, pp. [41]-66

ISBN 80-210-2518-2
ISSN 0231-7710

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/102042
Access Date: 01. 12. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

SBORNÍK PRACÍ FILOZOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERZITY
STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS
C 46, 1999

LUKÁŠ PEŠKA — MIROSLAV SVOBODA

PŘÍSPĚVEK K PROBLEMATICE PEČETÍ JOHANITSKÝCH GENERÁLNÍCH PŘEVORŮ VE 14. A 15. STOLETÍ

V roce 1099, kdy byl křižáckým vojskem dobyt Jeruzalém, fungoval ve městě špitál založený kolem poloviny 11. století kupci z italského Amalfi. Spravovalo jej laické charitativní bratrstvo, které se však začalo postupem doby proměňovat v církevní exemptní řád. Dle současné historiografie byl tento proces ukončen bulou papeže Anastazia IV. *„Christiane fidei religio"* z 21. října 1154. Již od třicátých let 12. století ale zároveň probíhá, de facto proti vůli kurie, paralelní proces militarizace vrcholící nicméně teprve v letech 1163–1169. I přes skutečnost, že se vytvořila opoziční skupina usilující o zvrat poměrů návratem k tradiční činnosti, byla transformace v rytířský řád zdárně ukončena. Zformovala se tak kromě péče o chudé a trpící i druhá rovina řádové činnosti – obrana Svatých míst a potažmo celého křesťanského světa.[1]

Do českého prostoru se johanitský řád dostává zásluhou krále Vladislava I., jeho kancléře a vyšehradského probošta Gervasia a Gervasiova synovce, probošta pražského kostela Martina. Stalo se tak v roce 1169, čímž se po benediktinech, premonstrátech a cisterciácích stávají johanité vlastně čtvrtým řádem usazeným v českých zemích. Nejstarší řádový dům vznikl u Panny Marie pod řetězem na pražské Malé Straně a v podstatě ihned se vypracoval v nejvýznamnější komendu, která plnila, i když ne zcela důsledně, také úlohu sídla generálního převora, nejvyššího představeného české řádové provincie, zahrnující od počát-

---

1 K počátkům řádu srov. Hiestand, R.: *Die Anfänge der Johanniter.* Die geistlichen Ritterordens Europas. Vorträge und Forschungen 26. Hrsg. von J. Fleckenstein und M. Hellmann (Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte). Sigmaringen 1980, s. 31–80; Luttrell, A.: *The Earliest Hospitallers.* In: Montjoie: Studies in Crusade history in honour of Hans Eberhard Mayer. Ed. B. Z. Kedar, J. Riley – Smith and R. Hiestand. Aldershot 1997, s. 37–54; Riley – Smith, J.: *The Knights of St. John in Jerusalem and Cyprus c. 1050–1310.* London 1967, s. 17–31. Bula papeže Anastazia IV. viz *Cartulaire général de l'Ordre des Hospitaliers de St. Jean de Jérusalem I.* Ed. par Delaville le Roulx, J. Paris 1894, s. 226.

ku 14. století Čechy, Moravu, Slezsko, Polsko, Rakousko, Štýrsko, Korutany a Kraňsko.[2]

Jeden z důležitých fenoménů pro zkoumání dějin a významu johanitského řádu bezpochyby představuje sfragistický materiál, a to nejen pečeti konventní, ale i pečeti jednotlivých řádových hodnostářů. Současná sfragistika však neklade právě uvedenou problematiku do popředí svého badatelského zájmu. Dosavadní výsledky v této oblasti práce na poli pomocných věd historických tak nabývají spíše charakteru drobností a tvoří vesměs doplňky prací biografických.[3] Soustavněji se johanitským pečetím věnoval jen L. Jan, jehož studie se ovšem neomezuje pouze na johanity, ale zabývá se i německými rytíři a templáři. Vedle pečetí nejvyšších hodnostářů, jejichž titulatura není pro jím sledovanou dobu zatím jednoznačně sjednocena, podrobil zkoumání i otisky typářů komturských a konventních.[4]

Předkládaná studie se svým obsahem omezí na výzkum pečetí generálních převorů johanitského řádu. Časovým vymezením by měla plynule navázat na Janovu práci, jež je ukončena rokem 1310, nástupem lucemburské dynastie na český trůn, či přesunem řádového centra na středomořský ostrov Rhodos. Začíná však až rokem 1313, kdy je poprvé ve funkci generálního převora české provincie zmiňován Bertold z Hennebergu. Horní hranice je dána rokem 1510, kdy

---

2 Přehled bádání o příchodu řádu do Čech shrnul a zcela zásadně ho datoval Skopal, M.: *Založení komendy johanitů na Malé Straně.* Příspěvek k otázce příchodu řádu do Čech. Pražský sborník historický 26/1993, s. 7–37.

3 Jako první se johanitským pečetím věnoval na sklonku třicátých let tohoto století Beneš, Fr.: *Pečeti českého duchovenstva I.* Do válek husitských. Johanité 1–2, Praha 1938; 3–4, Praha 1939. Jeho práce měla být součástí připravovaného, leč neuskutečněného Atlasu českých pečetí. Beneš se ale omezil jen na pečeti generálního převora Havla z Lemberka, komtura pražské komendy Jindřicha z Prahy, komtura komendy ve Strakonicích Jana z Prahy a strakonického konventu. Dále Jan, L.: *Hermann z Hohenlohe, rádce a vyslanec českého krále Václava II.* Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, C (43/1996), s. 17–35; Mitáček, J.: *Ziemovit, těšínský kníže a generální převor řádu sv. Jana Jeruzalémského.* Diplomová práce FF MU. Brno 1998, s. 112–115; Peška, L.: *Jan ze Švamberka (generální převor johanitského řádu).* Diplomová práce FF MU. Brno 1998, s. 113–115; Týž: *Markolt z Vrutice (generální převor řádu sv. Jana Křtitele).* Historie '96. Sborník z celostátní studentské vědecké konference. Hradec Králové 1997, s. 28–31 (Práce o Markoltovi byla publikována pod názvem Markolt z Vrutice. Osud generálního převora johanitů ještě v Heraldika a genealogie 37/1999, s. 131–156. Její otištění, ač je tak uvedeno, nebylo provázeno souhlasem autora, a proto se tímto autor distancuje zejména od změn, které v ní byly učiněny. Ty se týkají zejména zásahů do obrazových příloh původní práce.); Svoboda, M.: *Generální převor Václav z Michalovic a stav johanitského majetku v Čechách do poloviny 15. století.* Diplomová práce FF MU. Brno 1998, s. 146–148; Týž: *Jindřich z Hradce, převor řádu johanitů.* Historie '96, s. 53–54; Šefčík, E.: *Pečeti těšínských Piastovců.* Ostrava 1982, s. 22.

4 Jan, L.: *Pečeti rytířských duchovních řádů v Čechách a na Moravě 1189–1310 (s přihlédnutím k dalšímu vývoji).* Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci 246/1987, s. 1–27.

umírá generální převor Jan ze Švamberka. Ve zpracování jeho typáře se již začíná promítat duch renesance a u Švamberka máme též poprvé doloženo užití sekretní pečeti.[5]

Postava generálního převora **Bertolda z Hennebergu** zůstává značnou měrou záhadná. Víme, že pocházel z rodiny hrabat z Hennebergu, z nichž je jistě nejznámější hrabě Bertold VII., rádce mladého krále Jana Lucemburského a významný politik první třetiny 14. století. Nelze zcela přesně určit v jakém příbuzenském poměru k sobě zmínění Hennebergové byli, lze však přijmout za téměř jisté, že je nesmíme pokládat za jednu osobu, jak mínil J. Spěváček.[6] Domněnku, že jde o dva rozdílné příslušníky stejného rodu potvrzuje i rozbor jejich pečetí, kterých se však dochovalo žalostně málo. Obsahem pole pečetí diplomata Bertolda je vpravo otočená slepice stojící na pěti pahorcích.[7] Od johanitského převora máme k dispozici sice jen tři otisky pokaždé jiného typáře, ale ani na jednom z nich nenalezneme oněch pět pahorků.

První otisk pochází z roku 1313 (Obr. č. 1). Bertold, již v úřadě generálního převora, pečetí 9. května toho roku listinu, v níž prodává klášteru sv. Anny dvůr ležící u kostela sv. Vavřince.[8] Pečeť generálního převora je šestihranná z červeného vosku o výšce 31 mm a šířce 35 mm. Pečetní pole vyplňuje rodový znak Hennebergů – slepice. Kráčí vpravo se zvednutým ocasem na routovitě damas-

---

5 Studie zkoumá především sfragistický materiál uložený v obsáhlém fondu Archiv velkopřevorství maltézského (dále AVM) v SÚA Praha. I když je doplněna výsledky badatelské činnosti v jiných archivních fondech, nelze vyloučit možnost objevení dosud neznámých typářů. Při popisu je užito heraldických zvyklostí, znak v opisech označuje ostré s, malá písmena označují unciální tvary a pokud je v opisech zkracovací znaménko, uvádíme jej nerozvedené i v přepisech.

6 Borchardt, K.: *Lexikon des Mittelalters IV*, sl. 2130 (Henneberg); *The Hospitallers, Bohemia, and the Empire 1250–1330*. In: Mendicants, Military Orders, and Regionalism in Medieval Europe. Ed. J. Sarnowski. Hampshire 1999, s. 221–228, považuje oba Hennebergy za sourozence, kteří přišli do Čech v doprovodu krále Jana Lucemburského společně. Spěváček, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*. Praha 1994, s. 252, kde se uvádí, že český převorát získal Bertold z Hennebergu, rádce mladého Lucemburka. V době o něco mladší se dokonce objevuje třetí Bertold z Hennebergu, který byl řádovým hodnostářem v Německu. O něm srov. Pflugk-Harttung, J.: *Die Anfänge des Johanniterordens in Deutschland, besonders in der Mark Brandenburg und in Mecklenburg*. Berlin 1899, s. 169–175, nejnověji Borchardt, K.: *The Hospitallers*, s. 230.

7 Šebánek, J.: *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských I.* Inventář pergamenů z let 1078–1471. Brno 1932, s. 79, č. 420. V tomto případě nelze pochybovat, o kterého Bertolda z Hennebergu se jedná, neboť spolu s ním v listině (30. listopadu 1310; převod dluhu Jindřicha Korutanského, který měl u Elišky Rejčky na Jana Lucemburského) vystupuje i mohučský arcibiskup Petr z Aspeltu, po jehož boku nalézáme diplomata Bertolda VII. velice často.

8 SÚA Praha, AZK (Archivy zrušených klášterů), inventář listin č. 1077; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moravie III.* Ed. J. Emler Praha 1890, s. 58, č. 136 (dále RBM). Pečeť je přivěšena na bílo – červeno – fialových hedvábných nitích, otisk je na podkladovém vosku přírodní barvy.

kovaném poli. Skutečnost, že se jedná o pečeť příslušníka johanitů, poznáme jen z opisu, ve kterém však není žádná zmínka o vykonávaném úřadu. Je vyryt ze smíšeného majuskulního písma, začíná u pravého horního rohu a zní: + S · FRIS · BERTO[LDI ·] D · hENEBERCh. Z obou stran je oddělen perlovcem. Vnitřní perlovec je provázen jednoduchou linkou. Kvalitní rytecká práce, projevující se zejména v naznačení peří, jistě svědčí o významu majitele.

Druhá listina generálního převora Bertolda z Hennebergu pochází až z 21. září 1319. Bertold v ní určuje bratřím komendy v dolnorakouském Mailbergu, jak mají nakládat se svým majetkem.[9] Typář (Obr. č. 2) vychází zcela z prvního typu, jen už není šestihranný, ale kulatý, otištěný v červeném vosku. Průměr dosahuje 34 mm. V ostatním se však zcela shoduje s předchozím, a to jak v provedení damaskování, tak v provedení slepice. Odlišnost najdeme pouze ve znění opisu, vyrytého smíšeným majuskulním písmem, jenž začíná mírně vpravo od osy pečeti: + S · FRIS · BERTOLDI · DE HEnnEnBERCH. Druhý Bertoldův typář ryl buď mistr totožný s autorem prvního, nebo mu první posloužil jako vzor, jejž věrně napodobil.

Třetí Hennebergův typář se od prvních dvou zcela odlišuje. Pochází však až z 1. února 1326, tedy z doby, kdy Henneberg úřad generálního převora nevykonával a byl pouze komturem v Mailbergu. Vydavatel v ní potvrzuje dar Mikuláše, faráře v Preseru, komendě v Horních Kounicích, která v prvních letech své existence pod Mailberg náležela.[10] Typář je menší než předchozí, pouze 28 mm, a je otisknut do vosku přírodní barvy. Nejvíce změn zaznamenalo pečetní pole. Je sice také routovitě damaskováno, ale slepice se nachází v gotickém štítu, který se nedotýká perlovce, oddělujícího pole od opisu. Vpravo hledící slepice stojí na pahorku a má ve srovnání s předchozími dvěmi poněkud zvednutou hlavu. Opis je provedený shodným typem písma jako oba předchozí, ale jeho znění je odlišné: BERTOLDI · FRIS · DE · hENBERG.

Badatelským zájmem dosud opomíjený Bertold z Hennebergu je jediným představitelem českého johanitského převorství vymezeného období, s jehož pečetí se setkáváme i v době, kdy již funkci nevykonával. Ostatní jako převoři působili až do své smrti. U většiny z nich známe ale naopak pečeti z dob, kdy ještě převory nebyli.

Generální převorové české provincie bývali zpočátku německého původu. Od roku 1325, kdy byl svým náměstkem Michaelem z Týnce sesazen dosavadní převor Bertold z Hennebergu, však pocházeli převorové výhradně z českých nebo slezských rodů.[11] **Michael z Týnce** se do dějin českého převorátu nijak

---

9 SÚA Praha, AVM, inventář listin č. 2515. Pečeť je přivěšena na pergamenovém proužku v ochranné misce z přírodního vosku.

10 SÚA Praha, AVM č. 2819; *RBM III*, s. 458–459, č. 1179. Pečeť je přivěšena na pergamenovém proužku. O komendě v Horních Kounicích viz Jan, L.: *Horní Kounice 1248–1998*. Z dějin městečka. Horní Kounice 1998, s. 5–20.

11 Delaville le Roulx, J.: *Les Hospitaliers a Rhodes jusqu'a la mort de Philibert de Naillac (1310–1421)*. Paris 1913, s. 70–71, 173–173; Luttrell, A.: *The Hospitaller of Alamania to 1428*. Ritterorden und Region – politische, soziale und wirts-

výrazně nezapsal, přestože tento úřad zastával po celých devět let. Poprvé je uváděn v listině z 21. března 1325,[12] naposledy se s jeho jménem setkáváme v listině z 24. dubna 1334.[13] Listiny s jeho pečetí se dochovaly pouze čtyři a na všech je otisk stejného typáře (Obr. č. 3).[14] Pokrývají celé období převorství Michaela z Týnce, a lze se proto domnívat, že jiný typář neužíval. Otisky jsou ve všech případech z červeného vosku.[15] Typář je kulatý o průměru 30 mm. Celé pečetní pole je jemně routovitě damaskováno a uprostřed se nachází gotický štít, nedotýkající se perlovce. Ve štítu jsou tři lovecké trubky (2, 1) se závěsným řemínkem, vytvářejícím nad každou z trubek smyčku. Stejně tak jako u Bertolda z Hennebergu se o pečetitelově příslušnosti k řádu sv. Jana Křtitele dovídáme jen z opisu, kde navíc chybí predikát: + S · FRATRIS · MIChAhELIS·[16]. Vyryt je ze smíšeného majuskulního písma a je sevřen perlovcem. Umístěním erbovního znamení v gotickém štítu se podobá třetímu typu Bertolda z Hennebergu. U Michaelova typáře však lze hovořit o vyšší kvalitě zpracování i uměleckého ztvárnění jak pečetního pole, tak i opisu. Oproti Bertoldově opisu v jednoduchém majuskulním písmu se mohou písmena opisu Michaela z Týnce pochlubit dokonalejšími tvary s rozšířenými patkami.

V časovém rozmezí let 1334 a 1337 byl zvolen na místo Michaela přední český šlechtic **Havel z Lemberka**, patřící k rozrodu Markvarticů, z něhož vzešla celá řada johanitských představených.[17] Listiny, vydané z titulu generálního převora, jsou ohraničeny 25. březnem 1337[18] a 16. říjnem 1365,[19] kdy je Lemberk v pramenech uveden naposledy. Generální převor Havel patřil do úzkého okruhu přátel pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic, jenž ho nazývá *amicus noster dilectus,*[20] a jistě neměl daleko ani ke dvoru Karla IV. Z hlediska řádo-

---

chaftliche Verbindungen im Mittelalter. Ordines Militares – Colloquia Torunensia historica VIII/1995, s. 32.

12 SÚA Praha, AVM č. 2833.

13 SÚA Praha, AVM č. 618.

14 Listiny z 21. března 1325 (SÚA Praha, AVM č. 2833), 29. listopadu 1331 (SÚA Praha, AVM č. 754), 25. července 1332 (SÚA Praha, AVM č. 234) a 24. dubna 1334 (SÚA Praha, AVM č. 618).

15 Všechny pečeti jsou v ochranné misce z přírodního vosku a kromě listiny z roku 1325, na které je otisk přivěšen na zelených hedvábných nitích, jsou pokaždé přivěšeny na pergamenovém proužku.

16 Opis je zakončen drobnou pětilistou růží.

17 Obliba rytířů sv. Jana Křtitele u Markvarticů sahá snad až k blahoslavené Zdislavě z Lemberka, která johanitům projevovala značnou přízeň. Z okruhu jejích blízkých došlo také v polovině 13. století k založení johanitské komendy v Českém Dubu. Srov. E d e l , T.: *Příběh ztraceného kláštera blahoslavené Zdislavy.* Praha 1993.

18 SÚA Praha, AVM č. 2413; *RBM IV.* Praha 1892, s. 162–163, č. 402.

19 SÚA Praha, AVM č. 2219.

20 V y s k o č i l , J. K.: *Arnošt z Pardubic a jeho doba.* Praha 1947, s. 386.

vých dějin spočívá Havlův význam zejména v pozvednutí stavu některých řádových domů, především pražského na Malé Straně.[21]

Poprvé se s pečetí Havla z Lemberka setkáváme u listiny z 25. března 1337.[22] Otisk (Obr. č. 4) z červeného vosku je kulatý o průměru 33 mm. V pečetním poli je zobrazen vpravo kráčející jednoocasý lev s pravou přední nohou zvednutou vzhůru do výše čenichu. Ocas je vzhůru esovitě prohnutý. Na trupu nese trojhranný štípený štít s pravou polovinou hladkou, v levé je mřežováním naznačena barva – rodový znak pánů z Lemberka. Pečetní pole je ohraničeno nejprve jednoduchou linkou, poté perlovcem. Linka je narušena v místě kontaktu s levou zadní tlapou lva, která se dotýká perlovce. Ostatní tlapy se linky pouze dotýkají. Opis je vyryt smíšeným majuskulním písmem a naznačuje jen pečetitelovu příslušnost k řádu. Je uvozen maltézským křížkem a začíná mírně vpravo od svislé osy pečeti: + S · FRATRIS · GALLI · DE · LEMBERCh. Opis svírají dva perlovce, vnitřní je doprovázen u pečetního pole jednoduchou linkou. Kvalita řemeslného ztvárnění typáře ukazuje nejen na zručnost rytce, ale především na význam a movitost jeho majitele. Originálním se jeví způsob ztvárnění pečetního obrazu. Lev, nesoucí štít se znamením Markvarticů, vyjadřuje vazbu ke jménu pánů z Lemberka. Může být však chápán i jako štítonoš, čímž je jeho význam ještě znásoben. Popsaný, tzv. malý typář, se dochoval celkem ve 21 exemplářích, z nichž každý je z vosku červené barvy.[23] Havel z Lemberka používal uvedený typář v rozmezí let 1337 až 1365, ne však výhradně, neboť souběžně s ním pečetil i tzv. typářem velkým.

Druhý typář (Obr. č. 5) je opět kulatý s průměrem 57 mm. Uprostřed pečetního pole je frontálně vyobrazena stojící postava sv. Jana Křtitele s aureolou kolem hlavy, hledící poněkud doprava. Světcova tvář je zarostlá plnovousem. Pravici má založenu v bok. V levé ruce, opřené loktem o bok, drží v nimbu tradičně pojatého velikonočního beránka s korouhví. Sv. Jan Křtitel je zahalen bohatě

---

21 Lifka, B.: *Radomyšl.* Dějiny jihočeského městečka a jeho okolí. Radomyšl 1993, s. 86; Feyfar, M. M.: *Aus dem Pantheon der Geschichte des hohen souveränen Johanniter – Ritter – Ordens.* Nikolsburg 1882, s. 91–99.

22 SÚA Praha, AVM č. 2413.

23 Listiny z 25. března 1337 (SÚA Praha, AVM č. 2413), 15. července 1337 (SÚA Praha, AVM č. 2849), 21. března 1338 (SÚA Praha, AVM č. 1383), 14. května 1340 (SÚA Praha, AVM č. 621), 6. ledna 1341 (SÚA Praha, AVM č. 2182), 22. února 1343 (SÚA Praha, AVM č. 2834), 22. června 1343 (SÚA Praha, AVM č. 2183), 17. dubna 1345 (SÚA Praha, AVM č. 2187), 22. února 1346 (SÚA Praha, č. 2851), 14. června 1351 (SÚA Praha, AVM č. 1923), 16. září 1351 (SÚA Praha, AVM č. 2835), 9. srpna 1354 (SÚA Praha, AZK č. 1190), 16. listopadu 1354 (SÚA Praha, AVM č. 635), 2. března 1355 (SÚA Praha, AVM č. 638), 12. listopadu 1357 (SÚA Praha, AVM č. 2827a, 2828b), 21. března 1358 (SÚA Praha, AVM č. 1413), 25. ledna 1360 (SÚA Praha, AZK č. 410), 24. února 1360 (SÚA Praha, AVM č. 2824), 2. února 1362 (SÚA Praha, AVM č. 2432) a 16. října 1365 (SÚA Praha, AVM č. 2219). Všechny otisky jsou přivěšeny na pergamenovém proužku v ochranné misce z přírodního vosku. Srov. Beneš, Fr.: *Pečeti*, 1–2. Týž: *Význam pečetí pro bádání o minulosti.* Praha 1945, příloha č. 36.

řasenou velbloudí kůží, sahající po kolena.[24] Jeho nohy jsou bosé s jasně rozeznatelnými prsty. Půda, na níž stojí, je kamenitá, částečně porostlá travou. Po světcově pravé straně klečí drobná postava pečetitele, oblečená v dlouhý řasený hábit, otočená k řádovému patronu, avšak hlavu má stočenu k divákovi. V rukou sepjatých k modlitbě drží vzhůru dvakrát esovitě prohnutý proužek se smíšeným majuskulním nápisem: mISERERE · mEI. Proužek je na okraji lemován dvojitou linkou. Po Janově levé straně vyrůstá strom s dvěma košatými korunami na zkřížených silných větvích (pravděpodobně borovice), z nichž levá se dotýká jednoduché linky ohraničující pečetní pole. Koruny mají poměrně vysoký reliéf, listí rytec naznačil změtí rovnoramenných křížků. Obraz doplňují tři gotické štíty, jež jsou nepravidelně umístěny a přesahují do opisu. Jeden ho, dotýkaje se vnějšího perlovce, přerušuje. První kosmo nakloněný štípený štít leží v pravé dolní části pečetního pole za zády klečícího pečetitele. Pravé pole je hladké, levé je damaskováno pravidelnými routami s tečkami uprostřed. Druhý stejně položený štít je umístěn v pravé horní části u hlavy pečeti. Na štítu je heroldský kříž, jehož ramena mírně přesahují jeho okraje. Poslední štít se nachází pod obrazem stromu a je otočen o 90° vlevo. Erbovním znamením je vpravo kráčející markvartický lev, zobrazený stejně jako u tzv. malého typáře.

Opis je od pečetního pole oddělen již zmíněnou jednoduchou linkou a perlovcem, který také ohraničuje vnější okraj pečeti. Počátek majuskulně vyrytého opisu je posunut mírně doprava od svislé osy pečeti, začíná u levé strany druhého štítu a zní: · S · FRIS · GALLI · D · LEMBERCh · – · PRIORISBOEMIE · – · ORDIS · SCI · IOh´IS · – .

Řemeslným provedením, zejména však obsahovou náplní, tzv. velký typář generálního převora Havla z Lemberka vysoce přesahuje průměrnou úroveň nejen pečetí představitelů rytířských duchovních či jiných církevních řádů, ale i vysoké šlechty té doby vůbec a můžeme ho považovat za jeden z vrcholů drobné gotické plastiky.

Všechny otisky tzv. velkého typáře jsou otištěny do červeného vosku. Pečetitel jej používal v letech 1346 až 1365 a dochovalo se osm otisků.[25]

Havlovým nástupcem byl jeho vzdálený příbuzný, také Markvartic **Jan ze Zvířetic**. Nevykonával sice úřad generálního převora příliš dlouho, pouze v letech 1367–1372, ale máme od něho dochováno poměrně velké množství pečetí před rokem 1367, kdy byl komturem v Praze u Panny Marie pod řetězem a v Manětíně. První listinu, kterou pečetí též Jan ze Zvířetic, vydává generální

---

24 *Jan měl na sobě oděv z velbloudí srsti a kolem boků kožený pás, ...* Mk 1, 6; Mt 3, 4.

25 Listiny z 4. července 1346 (SÚA Praha, AVM č. 1535), 4. března 1347 (SÚA Praha, AVM č. 629), 10. června 1347 (SÚA Praha, AVM č. 2189), 11. listopadu 1349 (SÚA Praha, AVM č. 2191), 4. listopadu 1351(SÚA Praha, AVM č. 2898), 13. prosince 1355 (SÚA Praha, AVM č. 636), 8. března 1364 (SÚA Praha, AVM č. 2213) a 26. srpna 1365 (SÚA Praha, AVM č. 2220). Otisky jsou opatřeny ochrannou miskou z přírodního vosku a opět jsou přivěšeny na pergamenovém proužku. Srov. Beneš, F.: *Pečeti*, 1–2. Týž: *Význam*, příloha č. 57.

převor Havel z Lemberka 15. srpna 1351.[26] Jan byl v té době komturem v západočeském Manětíně a přivěsil svou pečeť jako čtvrtý v pořadí. Stejný typář pak používá o měsíc později, též u listiny vydané generálním převorem Havlem z Lemberka.[27] Po následujících deset let se s pečetěmi Jana ze Zvířetic nesetkáme, víme však, že od roku 1360 zastával po Mikuláši z Ratiboře funkci komtura v pražském konventu u Panny Marie pod řetězem na Malé Straně.[28] První listinu v novém úřadě pečetí až 20. května 1361 a stále používá stejný typář.[29] O tři roky později se s tímto typářem setkáváme naposledy, to je ale Jan ze Zvířetic opět komturem v Manětíně.[30]

Janův komturský typář je kulatý o průměru 26 mm a stejně jako u většiny komturů pocházejících ze šlechtického stavu je erbovní.[31] Pečetní pole vyplňuje kosmo nakloněný gotický štípený štít, nad kterým je kbelíkový helm. Z helmu vlají do pečetního pole bohatě zřasená přikryvadla, která se u okraje zvedají opět nahoru. Klenotem jsou dvě složená orlí křídla, přivrácené má šest per, z odvráceného je vidět pouze první. Na křídlech je rytcem znázorněna kresba peří. V pečetní poli se proti hledí přilby nachází malý křížek s rozšířenými rameny. Zbytek pole vyplňují rostlinné rozviliny. Opis, opět ze smíšeného majuskulního písma, naznačuje obvyklým způsobem jak příslušnost k řádu, tak rod, z něhož jeho majitel pochází: + S : FRIS : ·[32] : IOhAnnIS : : D : ZWERETICZ, oddělen je z obou stran perlovcem. Pečetitel volil přírodní vosk, pouze u otisku z roku 1361 je použit vosk černý. Celý typář je pěkně zpracován a je srovnatelný s typáři ostatních řádových hodnostářů té doby.

V roce 1367 se stal Jan ze Zvířetic generálním převorem řádu (první zmínka je z 28. června 1367[33]) a tato skutečnost se samozřejmě odrazila i na pečetích. Do konce šedesátých let se dochovaly pouze dva otisky jeho typáře, (Obr. č. 6) jde však pouze o otisky typáře předchozího, který byl jen částečně přeryt. Pečeti jsou na listinách z let 1367 a 1369.[34] Jan ze Zvířetic si tedy nejméně dva roky po nástupu do funkce ponechal starý typář, když nechal v pečetním poli pouze

---

26 SÚA Praha, AVM č. 2193.

27 Listina z 16. září 1351 (SÚA Praha, AVM č. 2835).

28 Nastoupit do funkce musel koncem února 1360. Srov. *Liber primus confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecesim.* Ed. Fr. A. Tingl, Praha 1867, s. 124.

29 SÚA Praha, AVM č. 2211.

30 Listina z 8. března 1364 (SÚA Praha, AVM č. 2213).

31 Všechny otisky jsou přivěšeny na pergamenovém proužku v ochranné misce z přírodního vosku.

32 Tečka znázorňuje drobnou pětilistou růži.

33 SÚA Praha, AVM č. 2436.

34 Listiny z 1. července 1367 (SÚA Praha, AVM č. 645) a první poloviny dubna 1369 (SÚA Praha, AVM č. 2440). Obě pečeti jsou z červeného vosku přivěšené na pergamenovém proužku v ochranné misce z přírodního vosku. Druhý otisk byl pořízen nadvakrát, spodní je posunut poněkud vlevo nahoru.

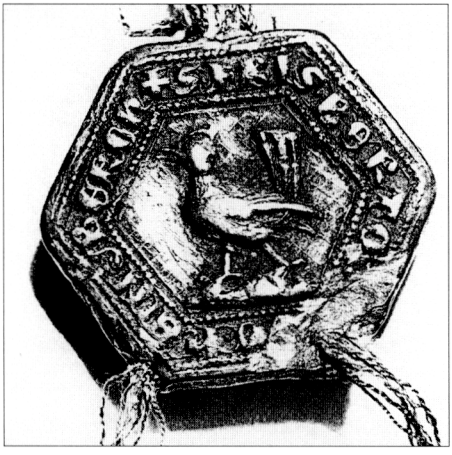

Obr. č. 1
1. Bertold z Hennebergu.
2. Typář č. 1.
3. SÚA Praha, AZK č. 1077.
4. 9. květen 1313.

Obr. č. 2
1. Bertold z Hennebergu.
2. Typář č. 2.
3. SÚA Praha, AVM č. 2515.
4. 21. září 1319.

Obr. č. 3
1. Michael z Týnce.
2. Typář č. 1.
3. SÚA Praha, AVM č. 618.
4. 24. duben 1334.

Obr. č. 4
1. Havel z Lemberka.
2. Typář č. 1.
3. SÚA Praha, AVM č. 638.
4. 2. březen 1355.

Obr. č. 5
1. Havel z Lemberka.
2. Typář č. 2.
3. SÚA Praha, AVM č. 629.
4. 4. březen 1347.

Obr. č. 6
1. Jan ze Zvířetic.
2. Typář č. 2.
3. SÚA Praha, AVM č. 2440.
4. 16. leden (4. duben) 1369.

Obr. č. 7
1. Jan ze Zvířetic.
2. Typář č. 3.
3. SÚA Praha, AVM č. 2233.
4. 18. leden 1371.

Obr. č. 8
1. Semovít.
2. Typář č. 1.
3. SÚA Praha, AVM č. 792.
4. 23. červen 1365.

Obr. č. 9
1. Semovít.
2. Typář č. 2.
3. SÚA Praha, AVM č. 809.
4. 15. říjen 1378.

Obr. č. 10
1. Semovít.
2. Typář č. 3.
3. SÚA Praha, AVM č. 549.
4. 14. prosinec 1376.

Obr. č. 11
1. Markolt z Vrutice.
2. Typář č. 1.
3. SÚA Praha, AVM č. 2140.
4. 11. březen 1385.

Obr. č. 12
1. Markolt z Vrutice.
2. Typář č. 2.
3. SÚA Praha, AVM č. 2451.
4. 6. únor 1387.

Obr. č. 13
1. Markolt z Vrutice.
2. Typář č. 3.
3. SÚA Praha, AVM č. 951.
4. 13. únor 1392.

Obr. č. 14
1. Markolt z Vrutice.
2. Typář č. 4.
3. SÚA Praha, AVM č. 833.
4. 24. červen 1391.

Obr. č. 15
1. Hereš ze Zvířetic.
2. Typář č. 2.
3. SÚA Praha, AVM č. 2265
4. 25. leden 1398.

Obr. č. 16
1. Hereš ze Zvířetic.
2. Typář č. 3.
3. SÚA Praha, AVM č. 2821.
4. 13. listopad 1399.

Obr. č. 17
1. Jindřich z Hradce.
2. Typář č. 2.
3. SÚA Praha, AVM č. 2459.
4. 22. červen 1403.

Obr. č. 18
1. Ruprecht z Lehnice.
2. Typář č. 1.
3. SÚA Praha, AVM č. 873.
4. 3. červenec 1427.

Obr. č. 19
1. Václav z Michalovic.
2. Typář č. 1.
3. SÚA Praha, AVM č. 371.
4. 23. duben 1436.

Obr. č. 20
1. Jošt z Rožmberka.
2. Typář č. 1.
3. SÚA Praha, AVM č. 2717.
4. 25. květen 1457.

Obr. č. 21
1. Jošt z Rožmberka.
2. Typář č. 2.
3. SÚA Praha, AVM č. 36.
4. 10. leden 1458.

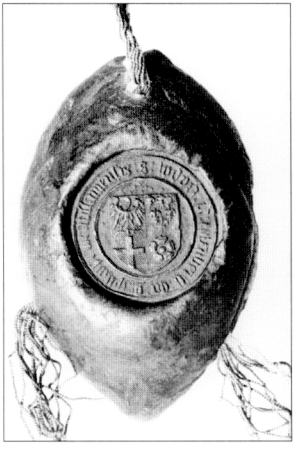

Obr. č. 22
1. Jošt z Rožmberka.
2. Typář č. 4.
3. SÚA Praha, AVM č. 2483.
4. 22. prosinec 1364.

Obr. č. 23
1. Jošt z Rožmberka.
2. Typář č. 5.
3. SÚA Praha, AVM č. 1800.
4. 9. červenec 1464.

Obr. č. 24
1. Jošt z Rožmberka.
2. Typář č. 6.
3. SÚA Praha, AVM č. 2482.
4. 22. prosinec 1464.

Obr. č. 25
1. Jan ze Švamberka.
2. Typář č. 1.
3. SÚA Praha, AVM č. 2830.
4. 7. květen 1491.

Obr. č. 26
1. Jan ze Švamberka.
2. Typář č. 2.
3. SÚA Praha, AVM č. 578.
4. 18. leden 1484.

Obr. č. 27
1. Jan ze Švamberka.
2. Typář č. 3.
3. SÚA Praha, AVM č. 719.
4. 10. srpen 1480.

zvětšit křížek na dvojnásobek původní velikosti. Změnu svého postavení naznačil též použitím červeného vosku.

Velký převorský typář si Jan ze Zvířetic pořídil až počátkem sedmdesátých let (Obr. č. 7). Otisky se dochovaly celkem čtyři, všechny však pocházejí z jednoho týdne konce ledna 1371, takže nevíme přesně, od kdy jej generální převor používal a zda až do své smrti v roce 1372, pravděpodobně však ano. Otisky jsou pouze z červeného vosku. Všechny listiny byly vydány na bývalé templářské tvrzi v Uhříněvsi a generální převor v nich daruje některým johanitským komendám část svých rodových statků pro spásu své duše.[35] Typář značně zvětšil svou velikost na 54 mm. Je též kulatý, erbovní, i když zcela jinak provedený než předchozí. Pečetní pole je téměř celé zaplněno štípeným gotickým štítem. Pravá polovina štítu je damaskována routami s tečkami uprostřed, levá je čistá. Od paty štítu se po obou stranách pne směrem vzhůru palmová ratolest, která snad symbolizuje majitelovu zbožnost, o níž svědčí i tyto čtyři darovací listiny z roku 1371, zpečeťující akt v řádu ne zcela běžný. Nad palmovými ratolestmi jsou křížky s rozšířenými rameny a od nich směřují nahoru rostlinné rozviliny ukončené opět křížkem, který je oproti středu posunut mírně vpravo. Opis, oddělený z obou stran perlovcem, je u všech čtyřech otisků značně poškozený, provedený smíšeným majuskulním písmem. Zní: [S · F]RIS · IESCONI DE ZWIERZVETI[C] · PRI[ORIS] · BOhEMIE · ORDIS · SCI IOhIS. Úroveň řemeslného zpracování je nízká a proti předchozímu typáři došlo kupodivu ke zhoršení, jež je patrné na rustikálním ztvárnění palmových ratolestí i rostlinných rozvilin. Též podoba křížků je značně nesourodá.

Z rodu slezských Piastovců pocházel další generální převor, těšínský kníže **Semovít (Ziemovit)**. Jeho narození je kladeno do rozmezí let 1339–1340. Dne 18. března 1362 vydává ve Vratislavi listinu týkající se pře tamní komendy s Anežkou, kněžnou strzelinskou a minsterberskou. V ní je Semovít poprvé uveden jako komtur komendy ve slezské Malé Olešnici, ve které působil do roku 1367. V pramenech se znovu objevuje až o čtyři léta později, kdy je v listině z 23. června 1371 titulován jako *locumtenens per Boemiam*. Po téměř dvouročním sporu o nástupnictví po Janu ze Zvířetic s Hessem von Schlegelholz je 8. listopadu 1373 jmenován v listině papeže Urbana V. jako *prior hospitalis s. Johannis Jerosolomitani in Boemia*. Funkci generálního převora zastával až do své smrti dne 29. listopadu 1390.[36]

Kníže Semovít za svého života užíval celkem tři typáře.[37] V době, kdy zastával funkci komtura ve slezské Malé Olešnici, pečetil listiny typářem prvním

---

35 Dvě listiny z 18. ledna 1371 (SÚA Praha, AVM č. 2233, č. 2836), dále z 20. ledna (SÚA Praha, AVM č. 2820) a 25. ledna (SÚA Praha, AVM č. 2516). Všechny otisky jsou přivěšeny na pergamenovém proužku v ochranné misce z přírodního vosku.

36 Srov. Mitáček, J.: *Ziemovit*, s. 16–20, 25–32, 100.

37 Mitáček, J.: *Ziemovit*, s.113–114, se domnívá, že Semovít užíval typáře čtyři. Celkem patnáct otisků, autory interpretovaných jako otisky druhého typáře, rozdělil Mitáček na otisky dvou, především velikostí rozdílných typářů. Po důkladném prozkoumání jednotlivých exemplářů autoři zjistili, že všechny vykazují nejen naprostou shodu

(Obr. č. 8), se kterým se poprvé setkáváme u listiny z 8. března 1363.[38] Kulatá pečeť o průměru 35 mm nese v pečetním poli gotický štít s vlevo hledící slezskou orlicí, jež drží ve svém zobáku subtilní, kosmo zobrazený maltézský křížek. Štít obklopený rostlinnými rozvilinami se všemi třemi hroty dotýká vnitřního perlovce, který odděluje pečetní pole od opisu. Opis začíná u pravého hrotu štítu maltézským křížkem a je vyryt smíšeným majuskulním písmem. Zní: + S * FRĪS * SYMKOnIS * DVCIS * D * TESChIN. Není bez zajímavosti, že písmeno S označující počáteční slovo *sigillum* bylo na typáři vyryto pozitivně. Stejně jako z vnitřní strany je i ze strany vnější opis ohraničen perlovcem. První typář se zachoval celkem ve třech exemplářích a všechny otisky jsou provedeny do vosku červené barvy.[39]

Za mnohem užívanější, alespoň podle dochovaného materiálu, můžeme označit typář druhý (Obr. č. 9), který se poprvé zachoval u listiny z 30. září 1364.[40] Je již tradičně kulatý s průměrem 37 mm. Jistou obměnu zaznamenává pečetní pole obsahující sice opět slezskou orlici, tentokráte však bez gotického štítu a hledící doprava. Její rozepjatá křídla se dotýkají přes linku až perlovce. Stejně jako u typáře předchozího drží orlice v zobáku maltézský křížek, kopírující umístěním svislou osu pečeti. Jinak čisté pole ohraničuje nejprve jednoduchá linka a posléze perlovec. Opis z minuskulního písma začíná na svislé ose pečeti, je uvozen maltézským křížkema zní: + S · SEMOUITI · DI · GRA · DUCI⌈ · TE⌈CHINI · FRIS · ORDIS · ⌈TI · IOHI⌈ a je opětovně ohraničen i perlovcem vnějším. Všech patnáct dochovaných otisků je provedeno do vosku červené barvy.[41] Popsaným typářem pečetil kníže Semovít jak v době olešnického komturství, tak i později jako generální převor.[42]

---

v pečetním obraze či opisu, ale dosahují i shodného průměru 37 mm. Uvedené skutečnosti dokazují mylnost Mitáčkova závěru.

38 SÚA Praha, AVM č. 790.

39 Listiny z 8. března 1363 (SÚA Praha, AVM č. 790), 23. června 1365 (SÚA Praha, AVM č. 792) a 21. června 1366 (SÚA Praha, AVM č. 794). Otisky jsou opatřeny přírodní ochrannou miskou a k listinám přivěšeny na pergamenovém proužku.

40 SÚA Praha, AVM č. 1716.

41 Třináct otisků je přivěšeno na pergamenovém proužku: listiny z 30. září 1364 (SÚA Praha, AVM č. 1716), 18. července 1364 (SÚA Praha, AVM č. 801), 15. května 1373 (MZA Brno, E9–Cisterciačky Staré Brno, D4), 22. května 1374 (SÚA Praha, AVM č. 649), 4. listopadu 1375 (SÚA Praha, AVM č. 804), 4. října 1377 (SÚA Praha, AVM č. 808), 1. dubna 1380 (SÚA Praha, AVM č. 814), 12. května 1381 (SÚA Praha, AVM č. 1720), 30. října 1383 (SÚA Praha, AVM č. 820), 9. července 1385 (SÚA Praha, AVM č. 826), 26. května 1387 (SÚA Praha, AVM č. 2452), 13. února 1390 (SÚA Praha, AVM č. 832) a 12. června 1390 (SÚA Praha, AZK č. 140). Jeden visí na zeleno – červených hedvábných nitích: listina z 15. října 1378 (SÚA Praha, AVM č. 809) a poslední dva se zachovaly zcela samostatně bez listin, k nimž byly očividně přivěšeny na pergamenovém proužku: SÚA Praha, AVM inv. č. 242, č. kart. 135. Všechny jsou opatřeny ochrannou miskou z přírodního vosku.

42 Tento typář, i když s drobnými odlišnostmi v opisu popisuje Šefčík, E.: *Pečeti*, s. 22, 33 (obr. č. 6). Pečeť zmiňuje též Šebánek, J.: *Archivy*, s. 175, č. 867.

Podobný závěr ale nelze pronést v případě typáře třetího (Obr. č. 10). Tím Semovít pečetil výhradně jako generální převor a první otisk visí u listiny ze 14. prosince 1376.[43] Velikostí představuje tento kulatý typář oba předešlé dohromady. Průměr činí 66 mm. Pečetní pole obsahuje čtvrcený gotický štít v jehož prvním a čtvrtém poli je zobrazena vpravo hledící slezská orlice a druhé a třetí pole obsahuje heroldský kříž. Štít spočívá v jetelovitě damaskovaném poli vymezeném v rámci pečetního pole prolamovaným šestilistem. Spoje jednotlivých listů jsou završeny křížkem; ve výsečích mezi šestilistem a kruhovitým perlovcem, který pečetní pole odděluje od opisu, jsou rozviliny. Opis znějící: + S : FRIS : SEMOVITI : DUCIS : THE⌈⌈CHIN : PRIORIS : BOEMI : ORDINIS : ⌈CI : IOHANNIS ·:· je vyryt minuskulním písmem a též z vnější strany provázen perlovcem. Všechny dochované otisky jsou opět červené barvy.[44]

První dva Semovítovy typáře se nevyznačují nadprůměrnou výtvarnou úrovní, zvláště podoba pečetního pole druhého typáře působí spíše rustikálně. Až typář poslední dává svým ztvárněním jasně najevo, a to spíše ideovým než technickým provedením, že jeho držitel je příslušníkem vysoké šlechty a zároveň vysokým řádovým hodnostářem.

Po smrti knížete Semovíta nastupuje na počátku 90. let 14. století do úřadu českého generálního převora dosavadní komtur strakonické komendy **Markolt z Vrutice**, příslušník zemanského rodu erbu kráčející husy. Jako *comendator Straconicensis* je poprvé uveden v listině z 23. listopadu 1382, kterou na jeho žádost Zdeněk z Rožmitálu povoluje nepodstatnou směnu polí. Rovných sedm měsíců po smrti Piastovce Semovíta je Markolt, v listině z 29. června 1391, uváděn jako český generální převor. Již na počátku funkčního období musel řešit separatistické tendence mailberského komtura Otty Lembuchera, jenž se pokusil o odtržení rakouské části českého převorátu. Udržení jeho celistvosti svědčí o Markoltově pevném postavení a autoritě v řádu. Svou roli jistě sehrál i fakt, že patřil mezi velmi blízké důvěrníky krále Václava IV., nejspíše od počátku 90. let 14. století působil v královské radě. Ostatně to byl hlavní důvod, proč se stal jednou ze čtyř obětí vraždy na Karlštejně dne 11. června 1397.[45]

U Markolta z Vrutice lze rozlišit čtyři pečetní typáře. Poprvé je pečeť (Obr. č. 11), tehdy strakonického komtura, přivěšena k listině z 11. března 1385.[46] Otisk

---

43 SÚA Praha, AVM č. 549.

44 Všechny otisky jsou opatřeny ochrannou miskou z přírodního vosku. Čtyři jsou přivěšeny na pergamenovém proužku: listiny z 14. prosince 1376 (SÚA Praha, AVM č. 549), 17. července 1379 (SÚA Praha, AVM č. 2138), 1382 (SÚA Praha, AVM č. 577), 1. června 1382 (SÚA Praha, AVM č. 204) a po jedné na zelených, růžových a zeleno – růžových hedvábných nitích: listiny z 29. května 1384 (SÚA Praha, AVM č. 824), 1387 (SÚA Praha, AVM č. 554) a 15. října 1377 (SÚA Praha, AVM č. 806).

45 Srov. P e š k a , L.: *Markolt*, s. 11–33, Markoltovy pečeti viz s. 28–31. Čtvrtý typář je publikován v P e š k a , L.: Markolt z Vrutice. Osud, s. 133, kde je do levého rohu štítu vmalován maltézský křížek (Srov. distanc v pozn. č. 3)

46 SÚA Praha, AVM č. 2140. Otisk je přivěšen na pergamenovém proužku, podkladový vosk je stejné barvy.

je kulatý o velikosti 27 mm. V pečetním poli je zobrazeno Markoltovo erbovní znamení, tedy v soudečkovém štítě vpravo kráčející husa subtilní tělesné konstituce. Štít se ani v jednom místě nedotýká jednoduché linky, která odděluje majuskulním písmem vyrytý opis. Zní: [S · M]ARKOLDI · DE · WRVTIC[.....]. Z vnější strany ohraničuje opis opět jednoduchá linka. Popsaný otisk se dochoval bohužel jen v jediném exempláři z vosku černé barvy.

Druhý typář (Obr. č. 12) je zastoupen již dvěma kusy z roku 1387.[47] Opět kulatý typář se od prvního liší v několika bodech. Předně velikostí, kdy dosahuje 30 mm. Dále způsobem zpracování pečetního pole. Horní rohy soudečkového štítu se již dotýkají hraniční jednoduché linky, která je na rozdíl od předešlé silnější, stejně jako erbovní husa. Opis má charakter majuskulního písma, predikát je nahrazen titulem a zní: + MARCOLDI · COMENDATOR · D · STRACON. Opět je i vně lemován jednoduchou linkou. Oba otisky jsou otištěny do přírodního vosku.

Typář třetí (Obr. č. 13) je používán již souběžně s typářen čtvrtým, ale kvůli menší reprezentativnosti je zařazen za první dva. Otisk se zachoval také jen jako jeden exemplář a sice na notářském instrumentu ze 13. února 1392.[48] Na první pohled připomíná typář první, jemuž je roven i průměrem 27 mm. Určitou změnu ale zaznamenáváme na pečetním poli, kde je nad vpravo kráčející mírně skloněnou husou v soudečkovém štítě zobrazen osmihrotý maltézský kříž. Štít se nedotýká perlovce. Opis vykazuje opět majuskulní prvky, ale čitelná jsou jen poslední písmena IO[H]. Lze se tedy domnívat, že si tento typ nechal Markolt vyhotovit až po zvolení generálním převorem. Z obou stran je opis provázen perlovcem. Při pečetění notářského instrumentu se Markolt vrátil k černému vosku.

Poslední typář (Obr. č. 14) se dochoval u tří listin.[49] Ve všech případech je otištěn ve vosku červené barvy a má největší průměr – 32 mm. Pečetní pole obsahuje gotický štít s vpravo kráčející husou, nad kterou ale není umístěný křížek. Štít je obklopen mohutným prolamovaným trojlistem, který se ho vnitřními styčnými body dotýká. Vnější styčné body jsou zaklenuty špicí. Každá z nich má uvnitř kroužek a na vrcholu lilii, přerušující opis a dotýkající se vnější dvojlinky pečeti. Opis je vyryt minuskulním písmem, od pečetního pole je opět oddělen perlovcem a zní: SIG + MARKOLDI + D + WR – UTICZ + PRIORS + BOHE – MIE + POLNIE + ET + C -. Vzhledem k jeho honosnému a reprezentativnímu ztvárnění lze předpokládat, že ho bylo užito i při spolupečetění královských listin. Ve všech třech případech je vosk červené barvy.

---

47 Listiny z 6. února 1387 (SÚA Praha, AVM č. 2451) a 25. května 1387 (SÚA Praha, AVM č. 2452). Přivěšeny jsou na pergamenových proužcích s podkladovým voskem shodné barvy.

48 SÚA Praha, AVM č. 951. K přivešení slouží pergamenový proužek, podkladový vosk je černý.

49 Listiny z 24. června 1391 (SÚA Praha, AVM č. 833), 9. prosince 1392 (SÚA Praha AVM, č. 1434) a 13. května 1393 (SÚA Praha, AVM č. 556). Otisky jsou přivěšeny na pergamenovém proužku s ochrannou miskou z přírodního vosku.

Všechny typáře Markolta z Vrutice svou uměleckou jednoduchostí jasně dokládají nízký původ pečetitele. I když pak generální převor patřil ke konci svého života do okruhu důvěrných přátel českého krále, neměl patrně dostatek finančních prostředků, aby byl schopen posledním typářem své postavení zdůraznit.

Markolta z Vrutice vystřídal ve funkci generálního převora opět příslušník rodu pánů **ze Zvířetic Hereš**.[50] Prameny je poprvé připomínán v roce 1375, kdy se zavazuje jako komtur pražské komendy u Panny Marie pod řetězem, společně s tamním převorem a celým konventem, vyplácet prostřednictvím pitanciáře doživotně jistý plat manětínskému komturovi Benešovi z Ronova.[51] Jako generální převor je poprvé uveden v zápise pražského oficiála Jana Kbela z 27. srpna 1397, který se týká rozsáhlého sporu mezi starobrněnskou johanitskou komendou a plebány kostelů v Horních Borech, Bobrůvce, Dolní Bobrové a Obyčtově o desátky z některých vsí křižanovské farnosti.[52] Do funkce generálního převora musel být zvolen krátce před sepsáním uvedeného zápisu, neboť jeho zvolení potvrdil zanedlouho bulou danou v Římě 15. října 1397 papež Bonifác IX.[53] Poslední listinu vydává Hereš z titulu své funkce 28. ledna 1401, kdy vysvědčuje, že žitavský měšťan Kunyl koupil se svojí ženou Markétou od něho, komtura Jana Puschla a žitavského konventu roční plat.[54]

Z období, kdy Hereš zastával funkci komtura pražské johanitské komendy se dochovaly celkem čtyři otisky jeho prvního typáře,[55] další dva pocházejí až z období, kdy zastával funkci generálního převora.[56] Jako již tradičně je i Heršův typář kulatý, velikostí dosahuje 28 mm. V pečetním poli, damaskovaném čtvercovými routami s tečkami uprostřed, je kosmo položen štípený gotický štít, který je umístěný ve spodní části pole. Levá polovina štítu je velmi hustě damaskována čtvercovými routami, pravá je čistá. Na levé špici štítu je posazena vlevo hledící kbelíková přilba s třemi vpravo vlajícími přikryvadly. Jako klenot

---

50 Podle Sedláček, A.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách X.* Praha 1895, s. 103 byli generální převorové Hereš a Jan ze Zvířetic bratranci, neboť jejich otcové Heřman a Markvart byli bratři. Dalším johanitou v této generaci pánů ze Zvířetic byl Heršův mladší bratr Ctirad, který je uváděn v roce 1373 jako komtur v Ploskovicích. O Heršovi viz Feyfar, M. M.: *Aus dem Pantheon*, s. 103–105.

51 SÚA Praha, AVM č. 2837.

52 *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XII.* Ed. V. Brandl, Brno 1890, s. 376, č. 416. K uvedenému sporu srov. Vodička, J.: *Počátky špitálu sv. Ducha na Starém Brně.* Sborník Matice moravské 78/1959, s. 161–204; Peška, L.: *Markolt*, s. 17.

53 *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia V/2.* Ed. K. Krofta, Praha 1905, s. 656, č. 1219.

54 SÚA Praha, AVM č. 2861.

55 Dvě listiny z 1375 (SÚA Praha, AVM č. 2239, 2837), dále z 9. listopadu 1375 (SÚA Praha, AVM č. 2244) a 28. září 1376 (SÚA Praha, AVM č. 2195). Otisky jsou přivěšeny na pergamenovém proužku s podkladovým voskem stejné barvy.

56 Listiny z 4. března 1399 (SÚA Praha, AVM č. 361) a 16. března 1399 (SÚA Praha, AVM č. 113). První otisk je s podkladovým voskem, druhý s ochrannou miskou z přírodního vosku. Oba jsou přivěšeny na pergamenovém proužku.

slouží orlí křídlo se třemi dlouhými a čtyřmi krátkými pery. První tři zasahují, stejně jako spodní polovina štítu v dolní části pečetního pole, přes opis až k samému okraji pečeti. Opis je z obou stran oddělen perlovcem. Je vyryt minuskulním písmem, není ničím uvozen a zní: S : FRIS : HERMANI : COMENDA – TOR : DOM : PRAGE -. Pět otisků je provedeno do přírodního vosku, jen nejmladší otisk je červený.

Dne 25. ledna 1398 je datována listina, v níž kuchař Mikuláš Nedvěk vysvědčuje, že prodal pražskému konventu roční plat ze svého domu v Praze.[57] Na potvrzení souhlasu s transakcí přivěsil k této listině svoji pečeť též generální převor Hereš ze Zvířetic. Listina nepříliš zajímavá svým obsahem ale zaujme právě Heršovou pečetí. Jde totiž o jediný dochovaný otisk převorova druhého typáře (Obr. č. 15), jenž se ovšem liší od předchozího jen drobnými detaily. Předně se shoduje tvarem, velikostí, erbovním znamením a obojím perlovcem. U tohoto otisku se ale objevuje v pravé části štípeného gotického štítu a ve spodní části klenotu křížek. Bohužel jeho charakter nelze pro nekvalitní zachování přesněji určit, i když úvahy o podobě tzv. maltézského kříže jistě nebudou zavádějící. Odlišný je také způsob damaskování. V levé polovině štítu jsou routy řídčí, u zbytku pečetního pole naopak hustší než u prvního typáře. Ne zcela shodné je též zpracování přikryvadel. Posledním rozlišovacím prvkem je opis. Je vyryt minuskulním písmem, opět není ničím uvozen a zní: S : FRIS : HERMANI : COMJ – TOR : DOMUS : PRAGE -. Vosk pečeti je přírodní barvy.

Patrně po svém zvolení generálním převorem si Hereš nechal vyhotovit svůj třetí pečetní typář (Obr. č. 16), v jehož opise je funkce jasně proklamována. Typář je opět kulatého tvaru, ale již značně větší, s průměrem 51 mm. Pečetní obraz je také erbovní, obsahuje kolmo posazený štípený gotický štít, dotýkající se všemi třemi rohy mřežované pásky, která odděluje opis. Pravá polovina je damaskována pravidelnými čtvercovými routami, z nichž každá nese ve svém středu drobný křížek. Nelze však s určitostí konstatovat, zda jde o křížek maltézský. Zcela evidentně je ale tento kříž, zručně vyvedený, umístěn uprostřed levé poloviny štítu. Zbývající část vnitřního pole je zdobena zdařile propracovanými rostlinnými rozvilinami, vycházejícími po obou stranách od paty štítu, v horní části od jeho středu. Opis, vyrytý texturou, je od pečetního pole oddělen nejprve vystouplou jemně mřežovanou páskou, posléze jednoduchou linkou. Znění opisu není uvozeno křížkem, jak bývá obvyklé, ale drobnou lilií, jež není umístěna na svislé ose pečeti, ale je od ní vychýlena mírně vpravo. Dále opis pokračuje: SIGILLUM +[58] FRATRIS + HER⌈⌈ONIS + DE : ZWIERZETICZ + PRIORISBOEMIE. Tento typář, který můžeme nazvat převorským, je velmi pěkně zpracován a svědčí nejen o značné zručnosti zlatnického mistra, ale i o ne zcela zanedbatelném významu Herše ze Zvířetic, i když ostatní prameny jsou

---

57 SÚA Praha, AVM č. 2265. Pečeť je přivěšena na pergamenovém proužku s podkladovým voskem přírodní barvy.

58 Křížky mezi jednotlivými slovy jsou vytvořeny ze čtyř lilií.

v tomto směru skoupé. Zachovaly se celkem čtyři otisky.[59] Jeho používání ale nebylo důsledné, neboť jsou dochovány tři listiny z doby, kdy již působil ve funkci generálního převora, a ty jsou pečetěny typářem prvním. Všechny otisky třetího typáře jsou vyvedeny ve vosku červené barvy.

Hereš ze Zvířetic zastával svůj úřad poměrně krátkou dobu a příliš se nezapsal do řádových dějin. O jeho nástupci **Jindřichu z Hradce** lze říci pravý opak. Klidnou hladinu v johanitském řádu rozčeřil již svým nástupem v roce 1401, kdy si na funkci generálního převora dělal nároky i manětínský komtur Bohuš Bílý z Bystřice. Spor se po bouřlivé výměně listin mezi papežskou kurií a českým převorátem urovnal ve prospěch Jindřicha z Hradce, čímž se do úřadu generálního převora dostal představitel jedné z větví mocných jihočeských Vítkovců. Nový generální převor se krátce po svém nástupu do úřadu nesmazatelně zapsal do dějin českého převorátu, neboť roku 1402 koupil pro řád zbytek pevného hradu, města a panství ve Strakonicích, a vybudoval tím pro několik příštích století silnou oporu řádové — a zároveň i katolické — moci na jihu Čech. Jeho jméno také nalezneme mezi prvními oběťmi husitských nepokojů, neboť krátce po roce 1420 umírá na svém hradě ve Strakonicích na následky zranění z bitvy u Sudoměře.[60]

Na pečetních znameních se poprvé v johanitském řádu objevuje vítkovská pětilistá růže. S nejstarší známou pečetí Jindřicha z Hradce se setkáváme na notářském instrumentu z roku 1392, který byl vydán během konání provinciální kapituly řádu v Ivanovicích.[61] Jindřich z Hradce připojuje svou pečeť ještě jako komtur komendy ve slezském Zawadnu. Pečeť není příliš výrazná, vychází z pojetí pečetí pánů z Hradce a s johanitskou symbolikou se nesetkáme vůbec. Je kulatá a má průměr 25 mm. Pečetní pole vyplňuje kosmo nakloněný gotický štít, zasahující téměř celý do opisu. Na štítu je kolčí helm s pětilistou růží coby klenotem, z níž splývají na štít přikryvadla. Po stranách helmu jsou korunovaná unciální písmena M. Opis je proveden smíšeným majuskulním písmem, odděleným z obou stran perlovcem: + hENRICI · DE – nOVADOMOS. Otisk tohoto typáře, provedený do černého vosku, je jen na notářském instrumentu a Jindřich z Hradce jej používal v době, kdy byl komturem v Zawadnu a posléze ve Strakonicích.[62]

---

59 Listiny z 1398 (SÚA Praha, AVM č. 560), 13. listopadu 1399 (SÚA Praha, AVM č. 2821), 17. ledna 1401 (SÚA Praha, AVM č. 205) a 28. ledna 1401 (SÚA Praha, AVM č. 2861). Jsou přivěšeny na pergamenovém proužku s ochrannou miskou z přírodního vosku.

60 Srov. S v o b o d a , M.: *Jindřich z Hradce*, s. 35–58, Jindřichovy pečeti s. 53–56.

61 K provinciální kapitule blíže J a n , L.: *Ivanovice na Hané, Orlovice a johanitský řád.* Příspěvek k poznání struktury a ekonomiky rytířských duchovních řádů do konce 15. století. Časopis matice moravské 111/1992, s. 211–213. Notářský instrument je uložen v SÚA Praha, AVM č. 951. Pečeť je přivěšena na pergamenovém proužku v ochranné misce z přírodního vosku.

62 Tato pečeť je vyobrazena v S e d l á č e k , A.: *Hrady IV.* Praha 1885, v obrazech pečetí pánů z Hradce. Zde je však datum 1391, znamená to tedy, že Jindřich užíval tuto pečeť již v tomto roce na autorům neznámé, či již neexistující listině.

V roce 1402 začíná používat typář zcela nový, od prvního se značně odlišující velikostí, provedením a úrovní zpracování. Novým typářem Jindřich z Hradce pečetí roku 1402 sérii listin týkajících se koupě zbytku hradu a panství ve Strakonicích od Vykéře z Jenišovic.[63] Nový typář (Obr. č. 17) svého majitele skutečně reprezentuje, průměrem 50 mm se řadí mezi největší pečeti generálních převorů. Pro pečeť byla také vybrána vhodnější barva – červená. V pečetním poli je čtvrcený gotický štít. V prvním poli je heroldský kříž – symbol johanitů, ostatní pole jsou součástí znaku pánů z Hradce – v druhém je pětilistá růže, třetí vyplňuje kotva a čtvrté hlava štítu. Celý štít je obklopen prolamovaným šestilistem ze silné pásky, mřežované podobně jako u okraje pečeti. Ze spojů vybíhají směrem k opisu špice, uvnitř kterých je kroužek. Opis doznal změny. Vyjadřuje nejen majitelovu příslušnost k johanitskému řádu, ale i jeho místo v řádové hierarchii. ‡[64] SIGIL ‡ FRIS : HENRICI +[65] DE + NOVADOMO : PORAT' + ORDĪS : SCI + IOHĪS ‡ IRLĪTANI. Vyryt je oproti předchozímu v textuře, od okraje jej odděluje páska s vnější stranou mřežovanou a od pečetního pole perlovec. Začíná mírně vpravo od osy pečeti. Tento typář užíval Jindřich z Hradce po celou dobu svého působení v úřadě generálního převora vždy ve stejné podobě jako v popsaném případě. Naposledy v roce 1418.[66]

Souběžně s tímto velkým typářem však užíval Jindřich z Hradce ještě menší typář o průměru 28 mm a celkově méně honosně provedený. Majitelovu příslušnost k řádu sv. Jana Křtitele vyjadřuje náplň pečetního pole, ve kterém je šikmo nakloněný gotický štít zasahující polovinou do opisu. Štít má oddělenou hlavu štítu a zbytek vyplňuje velký osmihrotý kříž. Nad štítem je kolčí helm s dozadu splývajícími přikryvadly, jehož klenotem je pětilistá růže. Růže i štít přerušují opis a sahají až k okraji pečeti. Opis je vyrytý smíšeným majuskulním písmem a vyjadřuje jen jméno pečetitele: S hEnRICI · D – nOVADOMO –. Oddělen je z obou stran jednoduchou linkou. I u této pečeti zvolil její majitel červený vosk. Generální převor tento typář poprvé použil 21. září 1404[67] a užíval ho pravděpodobně po celou následující dobu svého převorátu.[68]

---

63 Listiny z 22. června 1402 (SÚA Praha, AVM č. 2453), 23. června 1402 (SÚA Praha, AVM č. 2454), 1. července 1402 (SÚA Praha, AVM č. 2455) a 22. června 1403 (SÚA Praha, AVM č. 2459).

64 Znamení ‡ představuje dvě lilie nad sebou.

65 Jednoduché křížky představují jednoduchou lilii.

66 Velkým typářem pečetí generální převor listiny z 6. února 1405 (SÚA Praha, AVM č. 2298), 28. října 1409 (SÚA Praha, AVM č. 2866), 7. května 1415 (SÚA Praha, AVM č. 2871) a naposledy 17. června 1418 (SÚA Praha, AVM č. 2321). U všech listin je pečeť přivěšena na pergamenovém proužku v ochranné misce z přírodního vosku.

67 SÚA Praha, AVM č. 362.

68 Pro nízký počet dochovaných listin to nelze konstatovat zcela jistě. Třetí typ pečeti Jindřicha z Hradce je dále jen na třech listinách: z 21. prosince 1407 (SÚA Praha, AVM č. 2142), 9. května 1408 (SÚA Praha, AVM č. 2463) a 19. dubna 1412 (SÚA Praha, AVM č. 855). Otisky jsou přivěšeny na pergamenovém proužku v ochranné misce z přírodního vosku.

Po Jindřichově smrti nastoupil do úřadu generálního převora lehnický a břežský kníže **Ruprecht** z rodu slezských Piastovců.[69] Vzhledem k nejistotě, která panuje v otázce přesného data úmrtí Jindřicha z Hradce, neznáme rok, kdy se úřadu ujal jeho nástupce. Ruprecht je poprvé listinně připomínán již v roce 1402 jako komtur v Olešnici.[70] U této listiny také visí první pečeť budoucího generálního převora (Obr. č. 18). Je kulatá o průměru 37 mm. V pečetním poli je prolamovaný trojlist, z něhož v místě spojení vybíhají lilie po stranách doprovázené třemi bobulemi. Trojlist je vyryt poměrně silnou páskou směřující u okrajů nahoru, jeho vnitřní strana je mřežována. Uvnitř takto vymezené plochy je čtvrcený gotický štít, trojlistu se nedotýkající. V prvním a čtvrtém poli je vpravo hledící orlice – znak slezských knížat, v poli druhém a třetím nalezneme znamení pečetitelovy příslušnosti k johanitům – kříž s rozšiřujícími se rameny. Opis je vyryt texturou a oproti většině jiných sděluje mnohem více: + S + RUPERTI + DUCIS + BRĒGEN + FRĪS + ORDIS + ⌈CĪ + IOHĪS. Je zakončen lilií. Křížky mezi jednotlivými slovy opisu jsou menší než uvozovací maltézský křížek. Opis je oddělen od okraje pečeti i od pečetního pole jednoduchou linkou a perlovcem. Tento typář je pravděpodobně jediný, který Ruprecht po celou dobu své působnosti v řádu používal, protože se s ním setkáme i u všech ostatních listin jím zpečetěných, tedy i u listin vydaných v letech 1423–1432, kdy byl generálním převorem.[71] Ruprecht z Lehnice používal stejný typář i poté, co nastoupil do význačné řádové funkce, aniž by se tato změna nějak na vzhledu pečetí projevila. Došlo pouze ke změně barvy vosku. Zatímco Ruprecht jako olešnický komtur dával přednost vosku černému, po roce 1423 se setkáme jen s voskem červeným.

---

69 Feyfar, M. M.: *Aus dem Pantheon*, s. 109, uvádí, že otcem Ruprechta byl slezský vévoda Jindřich a matkou Anna, dcera Přemka Těšínského.

70 Listina z 18. května 1402 (SÚA Praha, AVM č. 838).

71 Listiny z 1402 (SÚA Praha, AVM č. 839), 28. srpna 1403 (SÚA Praha, AVM č. 842), 4. října 1403 (SÚA Praha, AVM č. 843), 16. října 1403 (SÚA Praha, AVM č. 841), 16. listopadu 1405 (SÚA Praha, AVM č. 845), 13. listopadu 1410 (SÚA Praha, AVM č. 849), 23. června 1411 (SÚA Praha, AVM č. 850), 28. června 1411 (SÚA Praha, AVM č. 852), 25. července 1411 (SÚA Praha, AVM č. 853), 1. května 1412 (SÚA Praha, AVM č. 854), 7. června 1413 (SÚA Praha, AVM č. 858), 28. října 1413 (SÚA Praha, AVM č. 857), 9. srpna 1414 (SÚA Praha, AVM č. 859), 11. listopadu 1415 (SÚA Praha, AVM č. 861), 2. října 1416 (SÚA Praha, AVM č. 863), 11. listopadu 1416 (SÚA Praha, AVM č. 848), 23. listopadu 1417 (SÚA Praha, AVM č. 865), 25. listopadu 1417 (SÚA Praha, AVM č. 866), 17. února 1420 (SÚA Praha, AVM č. 869), 6. června 1423 (SÚA Praha, AVM č. 874), 27. dubna 1424 (SÚA Praha, AVM č. 872), 9. listopadu 1424 (SÚA Praha, AVM č. 700) a 3. července 1427 (SÚA Praha, AVM č. 873). Samostatně bez listiny, k níž byl očividně přivěšen na pergamenovém proužku: SÚA Praha, AVM inv. č. 242, č. kart. 135. Všechny otisky popisovaného typáře jsou v ochranné misce a přivěšeny jsou, krom jednoho případu, na pergamenovém proužku. Jen u listiny z 9. listopadu 1424 je pečeť přivěšena na konopných šňůrách. Tento typář je také popsán v Szczur, S., Ozóg, K. a kol.: *Piastowie, leksykon biograficzny*. Kraków 1999, s. 478.

Ruprechtův nástupce Markvartic **Václav z Michalovic** je postavou poměrně známou, vždyť se nevěnoval jen řádovým záležitostem, ale podílel se i na politickém životě pohusitských Čech. Přesto jeho pečeti patří mezi generálními převory mezi nejjednodušší a nejhůře provedené. Tato skutečnost ostře kontrastuje ve srovnání s jeho třemi předchůdci.

První pečeť Václava z Michalovic nacházíme již na jeho první známé listině z roku 1424, vydané ve Strakonicích.[72] Pečeť (Obr. č. 19) je kulatá, erbovní, o průměru 27 mm. Součástí pečetního pole je prolamovaný čtyřlist, složený ze dvou velkých a dvou malých laloků. Malé laloky ho nahoře a dole rozšiřují, přičemž zasahují až k okraji pečeti. Kromě perlovce je odděleno ještě silnou dvojitou linkou, která se směrem ke středu pečeti rozšiřuje. Celý spodní lalok vyplňuje kosmo položený polcený štít s levou polovinou vyšší než pravou, v níž je maltézský křížek. Nad štítem je kolčí helm, o stejné velikosti jako štít, se splývajícími přikryvadly, jejichž konce odletují do prostoru pečetního pole. Nad helmem jsou dvě složená křídla o pěti perech, u spodního křídla je vidět jen jedno. Na ploše křídla jsou nepříliš obratně naznačena další pírka. Opis z gotického minuskulního písma je rámován perlovcem a zní: S · WENCE⌈LAI – D · MICHALOW -. Uvozovací S bylo na pečetidle vyryto pozitivně. Všechny otisky tohoto typáře jsou provedeny do červeného vosku.

Tímto typářem pečetil Václav z Michalovic až do 20. srpna 1449.[73] Nové pečetidlo se poprvé objevuje u zápisného listu Strakonické jednoty z 8. února 1449.[74] Po nějaký čas tedy používal Michalovic typáře dva. Další doklad nového typáře pochází až z roku 1451 a je přivěšen na jedné z posledních listin generálního převora.[75]

Typář je velice podobný předchozímu, jen je o něco menší – 19 mm. Pečetní obraz je stejný jako u prvního typáře, jen chybí maltézský křížek v erbu. Opis je oproti předchozímu typu poněkud zkrácen: S · WENC⌈LAI D · MICHALOW –. Je vyryt gotickou minuskulí. Tento otisk je také z červeného vosku.

Oba typáře Václava z Michalovic jsou poměrně jednoduše vyryty a jejich autorem nebyl zvláště zručný řemeslník. Ničím nevybočují z obvyklého průměru šlechtických pečetí poloviny 15. století, a to ani provedením, ani náplní.

Dne 29. srpna 1451 vydali ve Strakonicích bratři českého převorství listinu adresovanou velmistrovi Janovi de Lastico, v níž mu oznamují, že si za svého

---

72 SÚA Praha, AVM č. 2469. Pouze u této listiny je na pergamenovém proužku čitelný zbytek nápisu, ve znění *wacz*. Pečeti Václava z Michalovic viz S v o b o d a, M.: *Generální převor*, s. 146–147.

73 Pečeti se však zachovaly u listin z let 1434 (SÚA Praha, AVM č. 369), 1436 (SÚA Praha, AVM č. 371, 1976) a 1449 (SÚA Praha, AVM č. 2472). Jsou umístěny v ochranné misce z přírodního vosku a to vše přivěšeno na pergamenovém proužku. Stejná pečeť je popsána i u listiny Oldřicha z Rožmberka z r. 1444 v edici *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka 1418–1462 II.* Ed. B. Rynešová Praha 1932, s. 361, č. 413.

74 *Listář IV.* Praha 1954, s. 9, č. 10.

75 Listina z 9. února 1451 (SÚA Praha, AVM č. 2473). Pečeť je v ochranné misce z přírodního vosku, přivěšena na pergamenovém proužku.

představeného zvolili **Jošta z Rožmberka**.[76] Velmistr jejich žádosti o Joštovo potvrzení vyhověl a 17. září 1452 ho do funkce jmenoval.[77] Přestože byl 9. června 1456 potvrzen papežem Kalistem III. vratislavským biskupem,[78] ponechal ho velmistr Jakub de Milly i nadále ve funkci českého generálního převora.[79] Jošt zemřel 15. prosince 1467 v Nise a byl pohřben v katedrálním kostele ve Vratislavi.

K pečetění svých listin užíval Rožmberk šest dosud známých typářů. Nejmenší (Obr. č. 20) je kulatého tvaru s průměrem 25 mm. Rostlinnými motivy damaskované pole nese gotický čtvrcený štít s pětilistou rodovou růží v prvním a čtvrtém poli, heroldským křížem v poli druhém a maltézským v poli třetím. V průsečíku linek, naznačujících štípení štítu, je vyryta tečka. Štít se všemi rohy dotýká jednoduché linky, oddělující pole od opisu. Ten je vyryt smíšeným minuskulním písmem a zní: S IODOCI + DE RO⌈ENBERGH. Zbývající část opisu je nahrazena rostlinnou výzdobou, kde nad pravým hrotem štítu jsou tři kružnice (1, 2). Z nich vycházejí na každou stranu rozviliny, vyplňující ostatní volný prostor. Vnější strana opisu je ohraničena také jednoduchou linkou. Dochovaný otisk je vyražen do vosku červené barvy.[80]

Další převorovy typáře jsou již znatelně větší. První z nich (Obr. č. 21) je kulatý o průměru 36 mm. Pečetní pole obsahuje opět čtvrcený gotický štít. V prvním poli je heroldský kříž, v poli druhém a třetím pětilistá růže s kulatým vystupujícím semeníkem a ve čtvrtém poli maltézský kříž. Štít se všemi svými rohy dotýká vnitřní, silnější kružnice dvojlinky, oddělující pečetní pole od opisu. Po stranách je doprovázen lístky a nahoře ozdoben rostlinnými motivy. Opis je vyryt smíšeným minuskulním písmem, začíná mírně vlevo od svislé osy pečeti a zní: * SIGILLUM * FRATRIS * IODOCI * D * RO⌈ENBERG. Z vnější strany je opis ohraničen jednoduchou linkou. Vosk všech čtyřech dochovaných otisků má červenou barvu.[81]

---

76 SÚA Praha, AVM č. 2526. K Joštovi srov. K o p i e c , J . : *Jodokus von Rosenberg*. In: Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648. Ein biografisches Lexikon. Hrsg. von E. Gatz. Berlin 1996, s. 593; F e y f a r , M. M.: *Aus dem Pantheon*, s. 113–120; L i f k a , B.: *Radomyšl*, s. 94–99.

77 SÚA Praha, AVM č. 2527.

78 E u b e l , C.: *Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum, s. r. e. cardinalium, ecclesiarum antistitum. Series ab anno 1431 usque ad annum 1503 perducta.* Monasterii 1914, s. 270.

79 Listina z 20. prosince 1456 (SÚA Praha, AVM č. 2529).

80 Listina z 25. května 1457 (SÚA Praha, AVM č. 2717). Ze 4. prosince 1454 je dochováno ještě torzo Joštovy červené pečeti, které by mohlo s odchylkou max. 1 mm odpovídat velikosti popsaného typáře. Proto lze uvažovat o shodě obou otisků, s konečnou platností to však konstatovat nemůžeme. Oba otisky jsou k listinám přivěšeny na pergamenovém proužku v ochranné misce z přírodního vosku.

81 Listina z 4. října 1456 (SÚA Praha, AVM č. 2477), 10. ledna 1458 (SÚA Praha, AVM č. 36), 20. září 1459 (SÚA Praha, AVM č. 2478) a 1. června 1461 (SOkA Strakonice I/3–A – 3/3). Nejstaší otisk (SÚA Praha, AVM č. 2477) je k listině přitištěn pod papírovým kry-

Třetí tvarově shodný typář je o pouhé 2 mm větší (38 mm) a již upozorňuje na Joštovu funkci vratislavského biskupa. V pečetním poli, damaskovaném podélnými routami s tečkou uprostřed, je čtvrcený gotický štít, v jehož prvním poli je umístěna vpravo hledící orlice, druhé pole obsahuje šest lilií (3, 2, 1). Spodní lilie napůl přesahuje do čtvrtého pole. Třetí pole je bohužel porušeno a nelze proto rekonstruovat jeho obsah. Čtvrté pole nese pětilistou růži. Štít se všemi rohy dotýká jednoduché linky, která odděluje pole od opisu. Opis má charakter smíšeného minuskulního písma, začíná u levého rohu štítu a zní: S : IODOCI : DE : RO⌈ENBERG : [.....]SLAVIEN⌈IS : . Stejně jako u předchozích typářů je oddělen z vnější strany jednoduchou linkou. Typář je dochován jen v jednom otisku červené barvy.[82]

Na první pohled totožný s předchozím typem se jeví v šesti otiscích dochovaný čtvrtý typář (Obr. č. 22). Podrobnějším zkoumáním lze však zjistit řadu nuancí. Předně má typář rozměr pouhých 36 mm. Gotický štít v pečetním poli se hraniční linky, podobné spíše tenké pásce, dotýká jen horními rohy. Spodní lilie jeho druhého pole již nepřesahuje do pole čtvrtého, podléhajícího i další obměně. Tou je opačná orientace rožmberské růže. Svislá osa pečeti tak jeden okvětní lístek protíná nikoli ve spodní, leč v horní části pole. Růže je také pečlivěji zpracovaná. Routy vyplňující zbývající část pole jsou uzší, tudíž dosahují většího počtu, a jejich středové tečky jsou mohutnější. Opis je vyryt smíšeným minuskulním písmem s prvky textury a zní: S : IODOCI : DE : RO⌈ENBERG : DEI : GR : EPI⌈COPI : WRATI⌈LAVIEN⌈IS : . Prostor pro opis je zúžen o 2 mm. V konečném shrnutí je totožnost prokázána tedy jen v kulatém tvaru a obsahovém ztvárnění štítu. Jelikož popsaný typář obsahuje ve třetím poli gotického štítu heroldský kříž, lze se právem domnívat, že i v případě poškozeného třetího pole otisku z dubna 1463 použil rytec stejného heraldického znamení. Je možné se domnívat, že v dubnu 1463 bylo k pečetění použito vadně zhotoveného typáře, který byl později zničen a nahrazen novým. Všechny dochované exempláře jsou provedeny do vosku červené barvy. Biskup Jošt čtvrtý typář užíval jako *contrasigillum* při pečetění pontifikálním biskupským typářem.[83] Jen v jednom případě ho použil samostatně.[84]

Na největším kulatém typáři (40 mm) se poprvé setkáváme s jednou z insignií Joštova úřadu, s biskupskou berlou (Obr. č. 23). V pečetním poli je umístěn čtvrcený gotický štít, v jehož prvním poli je vpravo hledící slezská orlice, druhé a třetí pole je vyplněno dvanácti liliemi (3, 3, 3, 3). Čtvrté pole, čtvercově da-

---

tem. U zbývajících otisků je použito přivěšení na pergamenových proužcích v ochranných miskách z přírodního vosku.

82 Listina z 23. dubna 1463 (SÚA Praha, AVM č. 2383). Pečeť je přivěšena na pergamenovém proužku v ochranné misce z přírodního vosku.

83 Dvě listiny z 21. prosince 1464 (SÚA Praha, AVM č. 2479, 2480) a tři z 22. prosince 1464 (SÚA Praha, AVM č. 2481, 2482, 2483). Všechny jsou přivěšeny na červeno – bílých hedvábných nitích v misce z přírodního vosku.

84 Listina ze 7. prosince 1464 (SÚA Praha, AVM č. 2531). Pečeť je přivěšena na pergamenovém proužku v přírodní misce z vosku přírodního.

maskované, nese pětilistou růži. Štít se dotýká dvěma horními rohy jednoduché linky, jež odděluje pečetní pole od opisu. Rohem spodním se linky nedotýká. Štít je držen z každé strany jedním gryfem coby štítonošem.[85] Za štítem stojí biskupská berla, která postavením kopíruje polovinu štítu. Bohatě zdobenou hlavici má stočenou doleva. Berla přesahuje do opisu, který v horní i dolní části pečetě přerušuje, a dotýká se obou okrajů pečeti. Opis je vyryt smíšeným minuskulním písmem a zní: SIGILLUM + IODOCI + EPI⌈COPI – WRATISLAVIEN⌈IS. Na konci opisu se objevuje opět gryf, jenž hledí vlevo. I z vnější strany je opis ohraničen jednoduchou linkou. Popsaný typář je uchován v celkem čtyřech otiscích. Jeden je proveden do přírodního[86] a ostatní do červeného vosku.[87]

Úřad vratislavského biskupa dovoloval Joštovi z Rožmberka, aby si nechal zlatnickým mistrem vyhotovit také typář odpovídající významu jeho postavení. Biskupský pontifikální typář (Obr. č. 24) proto odpovídá běžnému tvaru a schematu. Je zašpičatěle oválný s rozměry 91 x 55 mm. V pečetním poli sedí na podstavci, z jehož okrajů směřují vzhůru až k hornímu okraji pečeti dva sloupy zakončené fiálou, postava biskupa. V levé ruce drží odznak svého pastýřského úřadu – berlu, jejíž závit je otočený od biskupa, a dvěma prsty pravé ruky žehná. Biskup má na hlavě mitru a je oblečen ve splývající liturgické roucho s jemnou drapérií. Kromě výrazného límce nejsou na rouchu patrné žádné jiné ozdoby. Nad biskupovou hlavou je baldachýn, z něhož vyrůstá polopostava sv. Jana Křtitele, který drží v levé ruce v nimbu velikonočního beránka. Světcova pravá ruka spočívá na sponě splývavého roucha.[88] Jednoduchá linka kolem hlavy naznačuje svatozář. K vnějším stranám hlavních sloupů jsou od nohou až do úrovně horní poloviny biskupova těla posazeny konzoly, na nichž nesou štítonoši dva gotické štíty. Každý štítonoš drží vždy štít rukou bližší biskupovi. V levém štítu je vpravo hledící orlice, v pravém šest lilií (3, 3). V patě pečetního pole je gotický štít s pětilistou růží, na němž stojí podstavec s biskupem. Zbývající část pole vyplňuje rozvinutá gotická architektura. Pečetní pole je od opisu odděleno vnitřním zvýšeným perlovcem a vnější linkou. Opis je vyryt gotickým minuskulním písmem až téměř texturou, začíná maltézským křížkem nad levým okrajem architektury a zní: + S IODOCI ·[89] DEI + GRATIA +[90] – + EPI⌈COPI

85 Špatná kvalita dochování znemožňuje stanovit směr, kterým hledí.

86 Listina z 1. července 1464 (SÚA Praha, AVM č. 1801). Je přivěšen na pergamenovém proužku v ochranné misce z přírodního vosku.

87 Dva jsou k listinám přivěšeny na pergamenovém proužku v ochranné misce z přírodního vosku (9. července 1464, SÚA Praha, AVM č, 1799, 1800). Poslední otisk je ale k listině je přitištěn pod papírovým krytem (18. července 1464, SÚA Praha, AVM č. 1803).

88 Umístění sv. Jana Křtitele nelze jednozančně zdůvodnit, neboť může znamenat nejen vazbu na johanitský řád, ale i na samotné biskupství. Druhá možnost se však zdá býti pravděpodobnější, neboť vratislavská biskupská katedrála je zasvěcena právě sv. Janu Křtiteli.

89 Tečka představuje drobnou pěticípou hvězdičku.

90 Zde následují rostlinné motivy a gotická architektura, která spolu s rodovým šítem opis přerušuje. Opis končí a opět začíná asi na úrovni biskupových kolen.

+ WRATI⌈SLAVIEN⌈IS +. Pečeť je velice důkladně a precizně propracovaná a dosahuje mimořádné výtvarné kvality, o čemž svědčí nejen ztvárnění gotické architektury, ale i naznačení vlasů u štítonošů, obličeje s vousy a vlasy sv. Jana Křtitele, semeník růže a ozdobné linky u rodového znaku ve spodní části pečetního pole apod. Typář se dochoval v osmi otiscích.[91] Kromě dvou otisků z přírodního vosku[92] jsou ostatní barvy červené.[93]

Po smrti Jošta z Rožmberka si bratři českého řádového převorství zvolili za svého představeného *muže rozšafného* **Jana ze Švamberka**. Jejich rozhodnutí schválil a Švamberka do funkce uvedl velmistr Giovanni Battista Orsini listinou z 18. srpna 1468. Janův předchozí život nám ale kvůli mlčenlivosti pramenů zůstává skryt. Celý průběh Švamberkova funkčního období nebyl zvláště bouřlivý. Jeho hlavním sídlem byl pevný strakonický hrad, což přineslo mnohé výhody nejen samotným Strakonicím, ale i okolním městečkům. Převor jim uděloval četná privilegia, zakládal cechy apod. Nepříliš pozornosti však věnoval samotnému českému převorství. Na sklonku 15. století dosáhla zadluženost převorství u řádové pokladny na Rhodu výše 2500 duk., a proto byl Jan ze Švamberka 15. dubna 1501 zbaven svého úřadu. Následujícího dne ho velmistr Pierre d´Aubusson nahradil komorníkem krále Vladislava Jagellonského Matyášem Tuchorazským. Švamberkovi se však podařilo částkou 400 uher. zl. splatit část dluhu, a proto byl 23. září téhož roku opětovně dosazen do převorské funkce. V ní setrval až do své smrti 23. června 1510. Byl pohřben v hrobce strakonického hradního kostela sv. Prokopa. Od roku 1506 vedle něj ale působil *od velmistra a konventu rhodýzského ustavený administrátor převorstvie českého* Jan z Rožmberka, Švamberkův pozdější nástupce. Svojí činností se Jan neomezoval pouze na záležitosti řádu či vlastního strakonického panství, ale působil i v celozemském měřítku, zejména jako přísedící komorního soudu.[94]

Pro pečetění listin známe u Jana ze Švamberka tři typáře. První z nich (Obr. č. 25) je kulatý s průměrem 23 mm. V pečetním poli je zobrazen štípený gotický štít, jenž v prvním a čtvrtém poli nese maltézský kříž. Obsahem pole druhého a třetího je švamberské erbovní znamení, vpravo kráčející labuť. Horní část štítu z větší části obtáčí páska, která je na obou koncích zavinuta. Horní rohy štítu se

---

91 Jeden otisk je přivěšen na pergamenovém proužku (listina z 1. května 1464, SOkA Strakonice, IA – 1). Ostatní jsou přivěšeny na červeno – bílých hedvábných nitích (listina z 31. ledna 1463, SÚA Praha, AVM č. 213; listina z 20. května 1464, SÚA Praha, AVM č. 1797; dvě listiny z 21. prosince 1464, SÚA Praha, AVM č. 2479, 2480; tři listiny z 22. prosince 1464, SÚA Praha, AVM č. 2481, 2482, 2483). Všechny otisky jsou v ochranné misce z přírodního vosku.

92 Otisky z 31. ledna 1463 (SÚA Praha, AVM č. 213) a 20. května 1464 (SÚA Praha, AVM č. 1797).

93 Tyto pečetě, ještě mimo pečeť s pergamenovým proužkem, mají zároveň reversní malou pečeť.

94 Srov. Peška, L.: *Jan ze Švamberka*, s. 11–96; Dragoun, M. — Maťa, P.: *Komorní soud za Vladislava Jagellonského (1471–1488)*. Sborník archivních prací 47/1997, č. 2, s. 255–293.

pásky dotýkají. Nad hlavou štítu je páska jednou, nejdříve vpravo a následně vlevo, přeložena. Na ní je umístěn nápis z gotického minuskulního písma. Není ničím uvozen a zní: S JAN · – Z SWANBER. Celá pečeť je ukončena jednoduchou linkou. Pět dochovaných otisků popsaného typáře je provedeno do vosku červené barvy.[95]

Druhý typář (Obr. č. 26) je také kulatý, jeho průměr však již dosahuje velikosti 40 mm. Pečetní pole, damaskované rostlinnými rozvilinami, je velmi honosně zpracováno. Obsahuje mírně kosmo posazený čtvrcený kolčí štít, který v prvním a čtvrtém poli nese heroldský kříž, v polích ostatních opět vpravo kráčející švamberskou labuť. Spodní hrot štítu se dotýká vnitřní linky. Na levém hrotě štítu sedí vpravo hledící kolčí přilba se splývajícími přikryvadly. V klenotu nese přilba opět vpravo hledící labuť, jež zasahuje do opisu a dotýká se vnějšího okraje pečeti. Opis je z vnitřní strany ohraničen dvojlinkou, z vnější linkou jednoduchou. Začíná za klenotem, tedy mírně vlevo, je vyryt kapitálou, není ničím uvozen a zní: SIGILLVM · DOMINI · IOHANNIS · DE · SWANIBERG. Od druhého typáře se zachovaly pouze dva otisky, oba také červené.[96] V pojetí jeho ztvárnění lze již vystopovat prvky renesance.

U generálního převora Jana ze Švamberka se poprvé objevuje i pečeť sekretní (Obr. č. 27), která snad sloužila i k pečetění běžné korespondence. Je kulatá o velikosti 23 mm. Pečetní pole je ohraničeno jednoduchou linkou a obsahuje čtvrcený kolčí štít. V jeho prvním a čtvrtém poli je zobrazen heroldský kříž, ve druhém a třetím poli již tradičně vpravo kráčející labuť. Další výzdoba včetně opisu chybí. Jediný dochovaný otisk je červený.[97]

* * *

Naprostá většina generálních převorů johanitského řádu volila při tvorbě typáře kulatý tvar, čímž se odlišují od představených jiných církevních institucí. Zatímco u pečetí převorů či opatů jsme zvyklí na pečeti špičatě oválné, johanité dávají přednost pečetím kulatým. Jedinými výjimkami jsou Bertold z Hennebergu se svým šestihranným prvním typářem, ovlivněným zcela nepochybně cizím prostředím, a Jošt z Rožmberka, který jako vratislavský biskup použil pečeti špičatě oválné, typické právě pro pečeti biskupské. Zatímco například u cisterciáků se s kulatou pečetí nesetkáme vůbec (s výjimkou konventních pečetí), johanité kulatým typářem symbolizují vazbu k šlechtickému stavu, cha-

95 Listiny ze 4. října 1483 (MZA Brno, A1–Stavovské listiny č. 409), 7. května 1491 (SÚA Praha, AVM č. 2830), 4. února 1494 (SÚA Praha, AVM č. 1483), 9. září 1498 (SÚA Praha, AVM č. 1484) a 17. ledna 1503 (SÚA Praha, AVM č. 2323). Všechny otisky jsou přivěšeny na pergamenovém proužku v ochranné misce přírodní barvy. U brněnské listiny je na pergamenovém proužku uvedeno jméno majitele pečeti.

96 Listiny z 12. března 1481 (SÚA Praha, AVM č. 1470) a 18. ledna 1484 (SÚA Praha, AVM č. 578). Opět s ochrannou miskou z přírodního vosku a na pergamenovém proužku.

97 Listina z 10. srpna 1480 (SÚA Praha, AVM č. 719). Ochranná miska je z přírodního vosku a pečet visí na pergamenovém proužku.

rakteristickou pro rytířské duchovní řády. Se stejným trendem se například setkáváme rovněž u řádu německých rytířů.[98]

Ve srovnání s 12. a 13. stoletím, kdy se na pečetích johanitských hodnostářů objevuje především řádová symbolika, lze později vysledovat posun k užívání typáře s rodovým erbem, související s obecným pronikáním heraldiky na církevní pečeti. V počátcích sledovaného období řádové symboly postrádáme úplně. Náplň pečetního pole Bertolda z Hennebergu a Michaela z Týnce tvoří pouhá rodová figura, či rodový erb bez jakýchkoli doplňků. S nimi velice ostře kontrastuje velký typář Michaelova nástupce Havla z Lemberka, který u nás nemá obdoby. Havel se jakoby vrací k pečetím konce 13. století a za vzor pro svůj honosný typář volí pečeť převora Hermana z Hohenlohe.[99] Hlavní náplň jeho malého typáře však tvoří opět rodový znak Markvarticů – lev. Typáře ostatních převorů 14. století již nevybočují z naznačeného schematu, jen je více zdůrazněna příslušnost k řádu. Rodový symbol či celý erb, doprovázený malým osmihrotým křížkem, vyplňují většinu pečetního pole. Pouze u prvních dvou typářů Markolta z Vrutice křížek nenalezneme. Nejlépe provedenou pečeť v druhé polovině 14. století má těšínský kníže Semovít, který na svém třetím typáři umístil čtvrcený znak s rodovou orlicí a řádovým křížem do prolamovaného šestilistu.

Tomuto typáři se velmi podobají typáře generálních převorů z první třetiny 15. století – Herše ze Zvířetic, Jindřicha z Hradce a Ruprechta z Lehnice. Nemůžeme se ubránit dojmu, že vykazují několik shodných znaků, které by mohly ukazovat na stejné prostředí jejich vzniku. Již na první pohled zaujme rozvržení pečetního pole a jeho oddělení od opisu – silnou, uvnitř mřežovanou páskou. Opis je u všech těchto typářů vyryt převážně v textuře a některá písmena vykazují shodný tvar.[100] Nejstarší z této trojice pečetí, Herše ze Zvířetic, se zcela jistě řadí v kvalitě provedení na pomyslné první místo, ať svým damaskováním a rozvilinami či liliemi coby rozdělovníky jednotlivých slov v opisu, i když Jindřich z Hradce lilie také jednou použil. Zbývající Jindřichovy a Ruprechtovy pečeti ale již z hlediska kvality zpracování tak jednoznačně oddělit nelze. Všechny tři typáře byly zhotoveny v téměř shodné době, přičemž první použití pečeti Jindřichovy a Ruprechtovy dělí od sebe jen necelý měsíc.[101] Tyto dvě navíc činí podobnými umístění štítu v lalocích. Podle podobné velikosti, pohybující se kolem 50 mm, se dá zcela jistě mluvit o napodobení typáře Herše ze Zvířetic jeho nástupcem. Ruprecht z Lehnice si tehdy ještě jako olešnický komtur nemohl dovolit pečeť stejné velikosti jako generální převor. V době jeho

---

98 Srov. Stehlíková, D.: *Pečeti sedleckých cisterciáků z let 1277–1422.* Památky středních Čech 7/2, 1993, s. 40–45; Jan, L. — Skřivánek, F.: *Němečtí rytíři v českých zemích.* Praha 1997.

99 Viz Jan, L.: *Pečeti*, s. 8.

100 Téměř shodná se ve všech třech případech jeví S a I, dole spojené s následujícím písmenem.

101 Jindřich z Hradce poprvé přivěšuje svůj velký typář k listině z 22. června 1402 (SÚA Praha, AVM č. 2453), olešnický komtur Ruprecht z Lehnice 18. května téhož roku (SÚA Praha, AVM č. 838).

nástupu do tohoto úřadu pak pravděpodobně již nebyly vhodné podmínky, aby si nechal vyrýt typář, zaznamenávající jeho novou hodnost.[102]

V závěru husitské revoluce dochází v Čechách k určitému kulturnímu úpadku. Tuto skutečnost jakoby potvrzovaly i oba typáře Václava z Michalovic, které jsou velice hrubě provedené a téměř vůbec z nich nepoznáme pečetitelovu příslušnost k řádu, vyjma malého křížku v pravém poli štítu u jeho prvního typáře. Zato na pečetích Michalovcova nástupce je již na první pohled patrný jeho význam – byl i vratislavským biskupem – a bohatství rodu, z něhož pocházel – pánů z Rožmberka. I když jeho nejhonosnější typář vybočuje z řady johanitských pečetí a bylo by třeba jej porovnávat spíše s typáři vratislavských biskupů, i zde můžeme uvažovat o řádové symbolice, a sice v polopostavě sv. Jana Křtitele zdá se však býti pravděpodobnější vazba na vratislavské biskupství — sv. Janu Křtiteli je zasvěcena vratislavská katedrála. Jeho ostatní typáře pak přebírají ustálené schema čtvrceného štítu, v němž se střídá rodový znak s řádovým symbolem, eventuálně se znakem vratislavského biskupství. Z této řady pak nevybočují ani pečeti Jana ze Švamberka, třebaže u druhého typáře dal Švamberk jasně přednost tehdejšímu módnímu stylu nastupující renesance. Poprvé u johanitských převorů zde nalezneme kolčí štít s bohatými přikryvadly. Švamberk také drží mezi českými generálními převory primát v užívání sekretní pečeti.

Opisy jsou, až na první typář Herše ze Zvířetic a snad i čtvrtý Jošta z Rožmberka, kde je užita páska, odděleny od pečetního pole běžně užívaným způsobem – jednoduchou či dvojitou linkou, perlovcem nebo jejich kombinací. Kromě Michaela z Týnce, jenž jako přídomek používal jméno komendy, ve které byl komturem, setkáváme se u ostatních generálních převorů s jmény jejich rodů. Pokud generální převor nevlastnil honosnější převorský typář, zhotovený v době působení v uvedené funkci, omezil znění opisu na pouhé jméno s predikátem. Výjimku tvoří jen druhý typář Markolta z Vrutice, kde je označen jako komtur ve Strakonicích, stejně tak i první typář Herše ze Zvířetic, označující pečetitele jako pražského komtura. Oba řádoví představení, pocházející z rodu slezských Piastovců ve srovnání s ostatními připojili za své jméno i název řádu. U honosných převorských typářů, počínaje druhým typářem Havla z Lemberka, se v opisech objevuje v různých obměnách zastávaná funkce. Rozsah převorství je vždy omezen na Čechy, pouze u čtvrtého typáře Markolta z Vrutice je připojeno i Polsko. Jen Jošt z Rožmberka nemá ani na jednom ze svých typářů uvedenu funkci johanitského představeného, ale, mimo první typář, vždy jen predikát a titul vratislavského biskupa.

Všichni generální převoři popisovaného období používali k pečetění červený vosk. Ti, kteří nějaký čas po svém zvolení používali stejný typář jako v době svého komturství zaměnili přírodní vosk za červený. Jedinou výjimku představují Markolt z Vrutice, který i jako generální převor použil v roce 1392 vosk

---

102 Všichni tři si mohli na přelomu 14. a 15. století nechat dělat typář u jednoho rytce, či v jedné dílně, například v Praze, což již o dvacet let později díky husitským nepokojům nebylo možné.

černé barvy, a Jošt z Rožmberka, jenž postupoval stejně v roce 1463 a dvakrát v roce následujícím.

Každý generální převor přivěšoval své pečeti pomocí pergamenového proužku. Henneberg, Michael z Týnce, Semovít a Jošt z Rožmberka používali také různobarevné hedvábné nitě. Vratislavský biskup použil ve dvou případech i přitištění pečeti pod papírovým krytem.

Pečeti johanitských generálních převorů 14. a 15. století zaujímají zvláštní místo mezi církevní a šlechtickou heraldikou, i když inklinují, zejména díky šlechtickému původu převorů, spíše k druhému z uvedených pólů. Až na výjimku v podobě velké pečeti Havla z Lemberka měl vždy před řádovým symbolem přednost rodový znak. Jednotlivé pečeti dokládají nejen proměny pečetí příslušníků vyšší i nižší šlechty, ale ilustrují svým způsobem v jaké politické a ekonomické situaci se převorát, či jeho samotný představený nacházel.[103]

BEITRAG ZUR PROBLEMATIK DER SIEGEL DER GENERALPRIOREN DES JOHANNITERORDENS IM 14. UND 15. JAHRHUDERT

Die Studie beschäftigt sich mit der Beschreibung und der Analyse der Siegel der böhmischen Generalprioren des Johanniterordens im 14. und 15. Jh. (Berthold von Henneberg, Michael von Tinz, Gallus von Löwenberg, Johann von Zweretitz, Ziemovit von Teschen, Markolt von Vrutice, Hersso von Zweretitz, Heinrich von Neuhaus, Ruprecht von Liegnitz, Wenzel von Michelsberg, Jost von Rosenberg, Johann von Schwannberg) und forscht vor allem das sfragistische Material, verwahrt im Bestand des Malteser Grossprioratsarchivs im Staatlichen Zentralarchiv Prag. Die Prioren benutzten im Grunde den runden Siegelstempel, der die Beziehung zum Adelsstand symbolisierte. Die Benützung von Familienwappen war dominierend. Die im 12. und 13. Jh. als Hauptthema üblich benutzte Ordenssymbolik wurde so zu reiner Ergänzung. Die Ausnahme dafür ist das große Siegel des Gallus von Löwenberg, auf der die Kombination von Abbildung des Ordenspatrons Johann des Täufers mit dem Siegler und von heraldischen Motiven – Ordens- und Familienwappen - benutzt wurde, es handelt sich um die Arbeit von großer Kunstwert. Die Umschrifte wurden mit gemischter Majuskul oder gotischer Minuskul eingraviert, es erschien sich aber auch die Textur. In mehreren Fällen enthalten die Umschrifte den Namen mit Prädikat, manchmal den Namen des Ordens oder das Amt des Priors. Der Umfang der Priorskompetenz (Böhmen, Mähren, Polen, Österreich) wurde oft nur als Name des wichtigsten Landes – Böhmen - erwähnt. Die Prioren benutzten zum Sigilieren das rote Wachs, sobald sie aber auch den Siegelstempel aus der Zeit, als sie Komturen waren, benutzten, sigilierten sie mit dem Naturwachs. Die Art der Anmachung war verschieden (vor allem der Pergamentstreifen, aber auch Seidenfaden, Papierdeckung). Die Siegel nehmen in der kirchlichen und Adelsheraldik eine besondere Stelle ein, auch wenn sie eher zum zweitgenannten Bereich inklinieren, hauptsächlich was die Adelsherkunft der Prioren betrift. Sie beweisen nicht nur die Umwandlung der Siegel von Angehörigen des höheren und niedrigen Adels, sondern sie ilustrieren auch die politische und ökonomische Situation, in der sich das Priorat befand.

---

103 Autoři děkují Mgr. K. Marázovi za cenné rady a připomínky a především PhDr. H. Klímové za nevšední ochotu při archivním výzkumu. Snímky v obrazové příloze byly vyhotoveny ve fotodílně SÚA Praha.